

ZIETELOS TARMĖS DAIKTAVARDIS

A. VIDUGIRIS

Zietela yra toliausia į pietus nuo Lietuvos TSR sienos esanti vieta, kurioje iš seno yra išlikę lietuviškai mokančių žmonių. 1957 m. Zietelos apylinkėse lietuviškai geriau ar blogiau mokėjo dar per 40 žmonių, daugiausia senukų. Daugumas jų buvo gimę Zasečių k. ir tik du – Pagiriuose. Per 10 metų (iki 1967 m.) lietuviškai mokančių žmonių Zietelos apylinkėje sumažėjo daugiau negu dvigubai: didžioji dalis išmirė, keletas išsikėlė: du išvažiavo į Lenkijos Liaudies respubliką, vienas – į Ukrainos TSR. 1962 m. mirė abi paskutinės Pagirių k. gimusios senutės, gerai mokėjusios lietuviškai. Be to, dalis dar likusių senukų gyvena atokiai vienas nuo kito ir neturi su kuo lietuviškai kalbėti, todėl jie tą kalbą yra smarkiai primirę. Taigi geresnių šios tarmės atstovų dabar jau nėra nė dešimties.

Zietelos lietuvių tarmė dėl savo ilgus amžius trukusios izoliuotos padėties kalbos mokslui yra labai svarbi tiek išlaikytomis archaizmomis, tiek ir susikurtomis naujesnėmis ypatybėmis. Todėl šia tarme buvo susidomėta jau daugiau kaip prieš aštuoniasdešimt metų. Ją tyrinėjo E. Volteris, K. Būga, J. Rozvadovskis, P. Aruma, Chr. Stangas, J. Gerulis, E. Frenkelis ir kt.¹ Nemaža medžiagos yra pateikta ir Z. Zinkevičiaus „Lietuvių dialektologijoje“ (Vilnius, 1966). Tačiau visų minėtųjų kalbininkų darbai pateikia apie šią tarmę daugiausia tik atskirų svarbių duomenų, bet neduoda pilno jos vaizdo.

Siekdamas bent iš dalies užpildyti šią spragą, autorius 1957–1960 m. specialiai ištyrė Zietelos tarmės fonetiką ir morfologiją. Dalis šios srities tyrinėjimų jau paskelbta².

Čia skelbiamas Zietelos tarmės daiktavardžio aprašas. Be kaitybės, jame pirmą kartą plačiau nagrinėjama ir šios tarmės daiktavardžio daryba. Iliustracinė medžiaga papildyta vienu kitu pavyzdžiu, užrašytu vėliau – daugiausia 1962–1967 m.

DARYBA

§ 1. Zietelos tarmėje didžiausią daiktavardinių vedinių grupę sudaro priesagų vediniai, o sudurtinių žodžių ir priešdėlių bei galūnių vedinių užrašyta visiškai mažai.

Priesagų vediniai

§ 2. Priesagų vediniai skirstomi tam tikromis reikšminėmis grupėmis. Kiekvienos tokios grupės vediniai apžvelgiami ne alfabeto tvarka, o pagal priesagų vedinių gausumą, kaip ir „Lietuvių kalbos gramatikoje“³.

¹ Žr. „Lietuvių kalbotyros klausimai“ (toliau LKK), t. 2, Vilnius, 1959, p. 239 tt.

² Apie įvardį žr. LKK, t. 3, p. 113–131; apie veiksmažodžių darybą su priesagomis *-inėti*, *-dinėti*, žr. MAD, A, t. 2(11), p. 219–231. Keletą pastabų apie tarmės fonetiką žr. LKK, t. 2, p. 195 tt.

³ Žr. LTSR MA Lietuvių kalbos ir literatūros institutas, Lietuvių kalbos gramatika, t. 1, Vilnius, 1965, p. 251–473.

Deminutyvai

§ 3. Mažybinių, maloninių taip pat didinamųjų ir menkinamųjų priesaginių vedinių reikšmė yra tokia pat, kaip lk. Straipsnyje vedinių mažumo ir malonumo reikšmės nediferencijuojamos, atskiriami tik didinamą ir menkinamą reikšmę turintys vediniai. Taip pat atskirai aptariami maloninės mažybinės reikšmės nebeturintys žodžiai.

§ 4. *-elis, -ė*. Priesaga *-elis, -ė* (po sukietėjusių priebalsių tariama *-alis, -ė*) yra viena dariausių. Šios priesagos vediniai paprastai padaromi iš dviskiemenių daiktavardžių, reiškiančių daiktus, augalus, gyvulius, asmenis, žmogaus (arba gyvulio) kūno dalis ir kt., pvz.: *akāles⁴, bandāle, bernālis, beržālis ~ beržēlis, burnāle, daļgāle, daržālis ~ daržēlis, dāubāle || du^obāle, draugālis, du^onāle, galvāle, girāle ~ girēlē, giesmāle, graštālis, kaļnālis, kampālis, kartāle, kelālis ~ kelēlis, kojāles, kruvāle, ku^olālis ~ kuolēlis, lamtāle „lentelė“, lankālis, liepālis „liepelė“ (plg. liepas „liepa“) lovāle, mergāle, pi^evāle, pirkāle, ploštālis „plakelis“, ragāles „rogutės“ (plg. rāgos „rogės“), rankāle, ratālis, sodālis, stalālis ~ stalēlis; suⁿālis, šakāle, širdāle, tvartālis, u^ogāle, upāle (ret. upēlis), vaikālis, vartālei, virvāle, žagrāle ~ žagrēlē, žirgālis, žmogālis.*

Be lietuviškų vedinių, yra nemaža ir hibridų, pvz.: *bočālis „tėvelis“, chmorāle „debesėlis“, grušāle „kriaušėlė“, kapāle „gubelė“ katkāle „skridinėlis“, klētkāle „narvelis“, kliⁿnālis „pleištelis“, kru^kkālis „kabliukas“, kšonškāle „knygelė“, kupkālis „puodukas“, ku^ččkāle „krūvelė“, kvietkāle „gėlelė“, kvosālis „sunkelė“, loznāle „karklelis“, mastālis „tiltelis“, sku^llāle „votelė“, sku^rrāle ~ skūrēlē, trubāle „vamzdelis“, tbnālis „statinių tvorelė“, verbāle „gluosnelis“, vesāle „kaimelis“.*

Atskirų šios priesagos vedinių mažybinė, maloninė reikšmė yra apiblukusi, vienas kitas turi kokią nors specialią reikšmę, pvz.: *bobāle „prietaisas dalgiui tinti; gyslotis (augalas)“, ku^jjālis „plaktukas“, ku^odālis, vadāles, važālis „važys“, vištālis „viščiukas“.*

Mažumo ar malonumo reikšmę paprastai yra praradę ir su šia priesaga padaryti tikriniai daiktavardžiai, pvz., vietų vardai *Trakālei „Zasečių k. laukas“*; pavardės ir pravardės *Bagd(z)ālis, Cigālis, Dargālis, Gaidālis, Ponālis, Trainālis, Vaškālis, Žukālis* (Zasečių k.), *Černālis* (Kurpešių k.), plg. XVI a. suslavintus vardus ir pavardes (tėvavardžius?) Юркгель, Крекгель, taip pat Стулькгелевич (Stulgel-ei-evičius) (Pagirių k.), Григелевич (Narčių k.), Бонелевич, Бобрелевич, Янелевич, Нарелевич, Стаселевич (Strėlos k.)⁵.

Su priesaga *-elis, -ė* pasitaiko ir iš daugiaskiemenių daiktavardžių padarytų žodžių, pvz.: *paršukālis* ir hibridai *baronālis „avinėlis“, dubravāle „purvynėlis“, (u)zbonālis „ąsotėlis“*. Tačiau tokia daryba tarmei nebūdinga.

⁴ Pavyzdžiai rašomi suprastinta fonetine transkripcija.

Kirčio ženklai kartu rodo ir garsų ilgumą, išskyrus tvirtapradžių mišriųjų dvigarsių *i, u + l, m, n, r* pirmuosius sandus, kurie yra visada trumpi. Nėkirčiuotų garsų *a, e, i, u* ilgumas žymimas tašku iš dešinės raidės pusės viršuje. Iš prigimties ilgų garsų *o* ir *ė* ilgumas nežymimas. Tikriniai vardai rašomi didžiąja raide.

⁵ Жг. Акты издаваемые Виленскою археологическою комиссией для разбора древних актов, т. 14, Вильна, 1888, р. 203–225 (toliau – Акты...).

Vediniai, kilę iš vyriškosios giminės daiktavardžių, daugiausia yra vyriškosios giminės, iš moteriškosios giminės daiktavardžių — moteriškosios. Išimtys retos: *vištālis* (plg. *vištā*) ir *upēlis* greta dažnesnės formos *upālē* (plg. *ūpē*).

§ 5. *-(i)ukas, -ė*. Šios priesagos vedinių yra labai daug. Jie daromi daugiausia iš įvairios reikšmės vyr. g. daiktavardžių. Betarpiškai prieš tą priesagą einantis priebalsis minkštas būna retai, pvz.: *aučūkas* „autelis, puodkėliukas“, *bernūkas*, *dėdžūkas* „senelis“, *gaidžūkas*, *medžūkas*, *paučūkas* „kiaušinėlis“, *pėdžūkas*, *tvarečūkas*. Šiaip jau tas priebalsis yra kietas (atskiruose vediniuose taip gali būti atsitikę ir dėl priebalsių *l, r, š, ž* ir afrikatų *č, dž* sukiejtėjimo), pvz.: *akmenūkas*, *alūkas*, *arklūkas* „arkliukas“, *bernūkas*, *beržūkas*, *dantūkai*, *duvūkai*, *gaidūkas*, *glebūkas*, *grūdūkas*, *jėrūkas*, *kaisnūkas* „kašnelis“, *kampūkas*, *kaulūkas*, *kelmūkas*, *kiemūkas*, *kraštūkai*, *lapūkas*, *laužūkas*, *lietūkas* „lietukas“, *maišūkas*, *metūkai*, *namūkas*, *paršūkas*, *peilūkas*, *pienūkas*, *pilvūkas*, *puodžūkas*, *ramtūkas* „lazdelė“, *ražūkas* „vanTELė“, *samtūkas*, *sodūkas*, *šiltūkas* „ugnelė, žiburėlis“ *šienukas*, *šunūkas*, *tiltūkas*, *versūkas*, *viršūkas*, *žiedūkas*.

Priesaga *-ukas* dedama ir prie daugiaskieminių daiktavardžių, pvz.: *bubulūkai* „maži vaikai; rutuliukai“, *katinūkas*, *komolūkas* „kamuoliukas“, *kubilūkas*, *kumelūkas*, *lašinūkai*, *lopinūkas*, *loviūkas*, *naginūkai*, *truputūkas* „trupinėlis“, *vištelūkas*, *žagarūkai*, *žoliūnūkai*.

Mot. g. vedinių su šia priesaga užrašyta tik *vištūkė*, *žolūkė*. Jie padaryti iš mot. g. daiktavardžių. Pasitaiko ir vienas kitas vyr. g. vedinys, padarytas iš mot. g. žodžių, pvz., *širdūkas* „medžio šerdelė“ — iš *širdis* „šerdis“; *kirmelūkas* — iš *kirmėlė*; *mergiūkas* „padykusi mergytė“ — iš *mergītė*.

Tikriniai daiktavardžiai su šia priesaga reti, pvz., *Juozapūkas*, *Paulūkas* „Poviliukas“, *Petrūkas*, *Vincūkas*.

Palygintini mažiškos maloninės reikšmės neturintys tikriniai daiktavardžiai, kurie gali būti tiek lietuviškos, tiek ir slaviškos darybos, pvz.: *Mančūkas*, *Šaipūkas*, *Tumūkas* „Zasečių k. pavardės“, *Maziuk*, *Szyrmuk* „Narčių k. ir Zietelos miestelio kapinių paminklų pavardės“. Greičiausiai nelietuviškai kalbančių gyventojų yra padarytas žodis *klaušūkas* Zietelos lietuviams pravardžiuoti.

§ 6. *-yka*. Tai viena iš būdingiausių Zietelos tarmės vardažodžių priesagų. Šios priesagos balsis *i* (į literatūrinę kalbą mūsų transponuojamas *y*) zieteliškių yra tariamas labai nevienodai. Dažniausiai girdėti nelabai aiškus vidurinės eilės garsas *-bi-* (kartais *-bi-*, *-bi-*, *-ui-*), pvz.: *avūka* „avis“, *bitūka* „bitutė“, *galvūka* „galvelė“, *duobūka* „duobutė“, *sesūka* „sesutė“, *škepētūka* „skarelė“. Po *j*, o kartais ir po *č, g, k, n* girdėti priešakinės eilės balsis *-i-* arba *-ij-*, pvz.: *akikos* „akutės“, *kelniškos* „kelnytės“, *kojikos*, *mergika*, *mergučika* „mergytė“, *saujiška* || *saujiška* „saujelė“, *užuoganiška*⁶.

⁶ Nevienodai šią priesagą rašo ir įvairūs šios tarmės tyrinėtojai: E. Volteris (E. Wolter, „Mitteilungen der Litauischen litterarischen Gesellschaft“, t. 4. Heidelberg, 1899, p. 169–171; toliau — MLLG) — *avūka* || *avika*, *pauštuika*, *sesuika*; K. Būga (Zytelos šnektā, rankraštis, Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko v. universiteto bibliotekos Rankraštynas, p. 17–19; toliau — Zš) — *galvūka*, *zuvūka* „žuvytė“; P. Aruma (P. Aruma, Litauische mundartliche Texte aus der Wilnaer Gegend mit grammatischen Anmerkungen, Dorpat, 1931, p. 45, 50; (toliau — LMT). — *duktūka*, *ski-lūi-komi*; Chr. Stangas (NTS, t.18, p. 178) — *pauštūka*.

Priesagos *-ūka* kilmės fonetiškai paaiškinti negalima, nes *i* po priebalsių *b, d, l, p, s, t, v*, tarmėje *i* *bi* nevirsta. Galimas daiktas, kad priesagoje *-ūka* kontaminaciniu būdu yra su-

Pagal darumą tai trečioji mažybinės, maloninės reikšmės daiktavardžių priesaga. Vediniai su ja yra daromi daugiausia iš mot. g. konkrečios reikšmės daiktavardžių, pvz.: *ausėika* „auselė“, *duktėika* „dukrelė“, *kalėika* „kalytė“, *kamarėika* „sandėliukas“, *karvėika*, *kāulėika*, *krupėika* „truputėlis“, *mėsėika*, *plutėika*, *skiedėika* „skiedrelė“, *straistėika* „maišiukas“, *pāušėika*, *saulėika*, *skilėika*, *tašlėika* „tešlytė“, *duonkubilėlis* „terlėika“, „puodynėlė“, *verpstėika*, *višnikos*, *vištėika*, *zašėika* „žaselė“, *zvaizdėikos* „žvaigždutės“, *žvirždėikos* „smiltelės“.

Yra vedinių su -yka, padarytų ir iš daugiaskiemenių žodžių, pvz.: *adatėika*, *apivarėika*, *avitėika* || *avystėika*, *bazničėika*, *daržinika*, *karvytėika* „karvytė“, *kumelėika*, *mergaitėika* „mergytė“, *moterėika*, *peludėika*, *pirkaitėika* „kamarėlė“, *skepetėika*, *spadničėika* „apatinis sijonas“.

Pasitaiko ir vienas kitas priesagos -ykas vedinys, padarytas iš vyr. g. daiktavardžių, pvz.: *liežiuvėikas* „liežuvėlis“, *brolykas*⁷, *akmuikas*, *vanduikas*⁸. Priesaga -ykas, galimas daiktas, slypi ir vedinyje *lovi-kūtas* „lovelis“.

§ 7. -ėlis, -ė. Su šia priesaga vediniai daromi iš įvairių rūšių daugiaskiemenių, dažniausiai konkrečios reikšmės daiktavardžių, pvz.: *an(k)šlėnėlis* „alksnynėlis“, *aržolėlis* „ažuolėlis“, *beržinėlis*, *gelaistuvėlis* „galastuvėlis“, *kunodėle* „bulvelė“, *šeiminėle*, *tvartukėlis*, *užuoginėle*, *vainikėlis*, *vakarėlis*, *valvadėlis* „pavadėlis“, *vañdenėlis*, *vuodegėle*, plg. hibridus *beragėlis* „krantelis“, *baronėlis* „avinėlis“, *budiñkėlis* „pastatėlis“, *čelnokėlis* „šaudyklėlė“ *čeravikėlei* „batukai“, *deravėkėle* „raštelis“, *drobinėle* „kopėtėlės“, *kañčukėlis* „rimbelis“, *bizūnėlis* „koplonėlis“, *kunigėlis* „kuibokėle“ „balnelis“, *kvirtukėlis* „prijuostėlė“, *lančuğėlis* „grandinėle“, *malaťlėlis* „plaktukėlis“, *piragėlis*, *primokėlis* „užkurėlis“, *sožaukėle* „kūdrele“.

Plg. dar Zasečių k. pavardę *Tumusėlis*. Iš XVI a. pavardžių *Банакгель*, *Банакгелиовичь* (*Vanag-el-iovicius*)⁹ užrašymo neaišku, ar tada turėta priesaga -elis ar —ėlis.

§ 8 -utas, -a. Vediniai su -utas, a daromi daugiausia iš vyriškosios giminės daiktavardžių, pvz.: *kištukas*, *langūtas*, *nagūtas*, *vaikūtas*, *vilkūtas*, *žmogūtas*, plg. dar hibridą *cvičkūtas* „vinutė“. Šios priesagos vedinių, padarytų iš moteriškosios giminės daiktavardžių, tėra vos vienas kitas. Iš jų dažniausiai vartojamas tik *mergutā* „mergaitė“ (dgs. *mergūtos*, dažniau *mergūčos*). Priesaga -utas, -a gana dažnai dedama ir prie kitų mažybinės maloninės reikšmės priesagų vedinių, pvz.: *bernukūtas*, *jėrukūtas*, *kaisnukūtas* „kašneliukas“, *kašikūtas* „pintinėle“, *kumelukūtas* „kumeliukas“, *lovi-kūtas*, *paršukūtas*, *ridikūtas*, *telukūtas*, *veršukūtas* „jaučiukas, jaučiukėlis“. Tada ji dar labiau pabrėžia mažybinių maloninę vedinių reikšmę.

§ 9. -utis, -ė. Šios priesagos vediniai daromi daugiausia irgi iš daiktavardžių, pvz.: *bernūtis*, *bandūtė*, *mergūtė*, *momūtė* „mamytė“, *mėnūtis* „mėnuliukas“ (pagrindinis žodis *mėnas*) *saulūtė*. Iš būdvardžio yra padarytas daiktavardis *vėsūtė* „pa-

puolusios kelios priesagos. Jau E. Frenkelis (E. Fraenkel, „Balticoslavica“, t. 2, p. 57) teigė, kad ši priesaga (jis rašė -uika) atsiradusi iš -ukas ir -ykas junginio. Nuomonę, kad -uika kontaminacijos būdu galėjusi atsirasti iš -ukas, -ė, -ykas, -a labiausiai pagrindė P. Skardžius (APH, t. 6, p. 131–132; LKŽD, p. 160, 365). Gal būt, su -ka(s) yra susiliejęsi dabar tarmėje nebavartojama priesaga -eika, plg. K. Būgos (ZŠ, p. 17–18) užrašytus vedinius *motereika*, *ziveika* su pažyma dim. (deminutyvai) (žinoma, jei pastarosios formos nėra -yka variantai).

⁷ Žr. K. Būga, Rinkiniai raštai, t. 1, Vilnius, 1958, p. 305.

⁸ Žr. E. Fraenkel, min. veik., p. 56; P. Skardžius, APH, t. 6, p. 131, LKŽD, p. 160, 365.

⁹ Акты... т. 14, p. 303–306.

vėsis“, iš veiksmazodžio – *trupūtis* „trupinėlis“ (plg. *truputis* „trupinys“). Mažybinės maloninės reikšmės nebeteri šie priesagos *-utis*, *-ė* vediniai: *blākūtė*, retai *blakūtė* „blakė“, *rāgūtės* „rogės“, *žmogūtis* „akies vyzdys, lėlytė“.

Su priesaga *-utis* pasitaiko ir vienas kitas asmenvardis, pvz.: *Sigirskūtis* „Sigirsko sūnus“, *Svibūtis* „Svibo sūnus“, plg. XVI a. Zietelos apyl. dvarų inventorių vardus ir pavardes (tėvavardžius): Молдуть (Savičių k.), Пенкуть (Dainavos k.), taip pat Довкутевичь (*Dauk-ut-evičius*), Кестутевичь (Pagirių k.), Нарутевичь (Strėlos k.)¹⁰.

§ 10. *-ytis*, *-ė*. Su priesaga *-ytis*, *-ė* yra užrašyti tik šie daiktavardžiai: *karvītė*, *lovītis*, *mergītė*. Dažniau ji pasitaiko drauge su kitomis priesagomis, pvz.: *avi'tūika* (dėl balsių harmonijos ir *avutūika*), *lovi'tukas* „loveliukas“, *vaiki'tukas* „vaikeliukas“, *za'si'tūika* „žaselytė“.

§ 11. *-aitis*, *-ė*. Šios priesagos vedinių tarmėje maža. Žodžiai su ja daromi paprastai iš daiktavardžių, pvz.: *bernāitis*, *mergāitė*, plg. E. Volterio (MLLG, t. 4, p. 172) užrašytą žodį *ponāitė*. Mažybinės maloninės reikšmės neturi žodis *pirkāitė* „kamarą“. Plg. dar dažnai vartojamus daiktavardžius su dviem priesagom: *mergaitūika*, *pirkaitūika*.

Su priesaga *-aitis*, *-ė* daromi ir asmenvardžiai, pvz.: *Jurkāitis* „Jurkos sūnus“, *Laurukāitis* „Lauruko sūnus“¹¹, bei vietovardžiai, pvz.: *Balaītės* „Zasečių k. pieva“, *Pievaītė* „Zasečių k. laukas“.

§ 12. *-(i)ulis*, *-ė*. Su šia priesaga užrašyta tik keletas vedinių. Tai iš daiktavardžių padaryti žodžiai *bočūlis* „tėvelis“, *dievūlis*; iš būdvardžio padarytas karvės vardas *Margūle* ir iš garsazodžio – *bubūlis* „mažas vaikelis“, plg. *bubulūikai*.

§ 13. *-užėlis*, *-ė*. Vien priesagos *-užis*, *-ė* vedinių tarmėje negirdėta. Ji užrašyta tik dainos žodžių *bernužėlis*, *mergužėle* sudėtinėje priesagoje *-užėlis*, *-ė*.

§ 14. *-ynas*, *-a*. Su šia priesaga užrašytas tik vienas maloninę reikšmę turintis daiktavardis: *sāuli'na*, ret. *sāulinā*. Menkinamąja reikšme vartojamas šios priesagos vedinys *pagonīnas* „nemandagus, apsileidęs jaunuolis“.

§ 15. *-ikas*. Lietuviškos kilmės žodžiuose mažybinė maloninė priesaga *-ikas* retai tepasitaiko, ir tik kaip sudėtinės priesagos *-ik-utas* dalis, pvz.: *bernikūtas* „berniukėlis“ *paršikūtas* „paršiukėlis“.

§ 16. *-itkas*. Ši būdvardinių vedinių priesaga (plg. *bāltitkas* „baltutis“) mažumo reikšmę kartais pridedama ir prie daiktavardžių, pvz.: *vaikitkas* „vaikelis, vaikelukas“.

§ 17. I Zietelos tarmę yra patekusi ir viena kita slaviškos kilmės mažybinė maloninė priesaga. Iš jų minėtinos tokios:

a) *-ikas*. Su šia priesaga baltarusių ir lenkų kalbų pavyzdžiu tarmėje dabar labai mėgstama daryti mažybinės maloninės reikšmės asmenvardžius, pvz.: *Ālikas* „Aliukas, Algiukas“, *Barnādikas* „Bernardukas“, *Dōnikas* „Danieliukas“, *Jūzikas* „Juozukas“, *Kāzikas* „Kaziukas“, *Kóstikas* „Kastukas“, *Valėrikas* „Vale-riukas“, plg. kitus šios priesagos skolinius: *kuņpikas* „kumpelis“, *kaptānikas* „palaudinukė, striukelė“, *krīžikas* „kryželis“;

¹⁰ Акты..., т. 14, p. 213, 215, 226.

¹¹ Abu asmenvardžiai užrašyti iš vietinės buv. Zasečių k. lietuvių mokytojos Kotrynos Žuke-lytės-Jodienės.

b) *-usis, -ė*. Su šia priesaga irgi dažniau yra daromi asmenvardžiai, pvz.: *Bō-lūsis* „Baliukas“, *Kastūsis* „Kastukas“, *Marūšė* „Marytė“. Iš bendrinių daiktavardžių minėtina *momūšė* „motutė“, plg. gryną skolinį *tatūsis* „tetušis, tėvelis“.

c) *-ilka*. Šią hibridinę priesagą turi menkinamos reikšmės daiktavardis *mergil-ka* „nerimta mergina“;

d) *-ečkas*. Su šia slaviška priesaga užrašytas tik žodis *ažarėčkas* „ežerėlis, menkas ežeriūkštis“.

Veiksmų ir jų rezultatų pavadinimai

§ 18. Kadangi veiksmų ir jų rezultatų pavadinimai yra daromi daugiausia iš veiksmažodžių ir dažnai tie patys vediniai gali turėti tiek veiksmo, tiek ir rezultato reikšmes, todėl jie apžvelgiami vienoje vietoje. Pirmiau pateikiami būdingesni veiksmų priesaginiai pavadinimai, o paskui – veiksmų rezultatų pavadinimai.

a) Veiksmų pavadinimų priesagos:

§ 19. *-imas*. Tai viena iš darijų tarmės priesagų. Jos vediniai dažniausiai reiškia veiksmo pavadinimą, pvz.: *akėjimas*, *arimas*, *gimimas*, *gėrimas*, *jėdimas*, *prausimas*, *ši'nāvimas*, *užtekėjimas*, *užimas*, *žaidimas*, plg. dar hibridą *kūrijimas* „rūkymas“. Tačiau nemaža šios priesagos vedinių yra gavę ir kitokias konkrečias reikšmes:

a) veiksmo rezultato, pvz.: *ārimas* „suartas laukas“, *ištinimas* „ištinusi kūno vieta“, *kvepimas* „kvapas“, *sarišimas* „ryšys“, *tinimas* „tinamoji dalgio dalis“, *virimas* „viralas“;

b) veiksmo objekto, pvz.: *jėdimas* „valgis“, *penimas* || *penėjimas* „pašaras, penas“;

c) tam tikro rašto, dokumento, pvz.: *laidimas* „leidžiamasis raštas“.

Iš pavyzdžių matyti, kad vediniai daromi iš pirminių ir antrinių veiksmažodžių būtojo kartinio laiko kamieno (plg. *gėrimas*, *ku'limas*).

Iš antrinių veiksmažodžių padarytuose vediniuose kartais praleidžiama būtojo kartinio laiko kamieno priesaga, ir atrodo, lyg vediniai būtų padaryti iš esamojo laiko kamieno, pvz.: *gulimas*, „gulėjimas“ (plg. *gūlė* ir *gulėjo*), *kvepimas* (plg. *kvepėjo*), *penimas* (plg. *penėjo*).

Daugumas veiksmo pavadinimų, padarytų iš pirminių veiksmažodžių, gali būti kirčiuojami lygiai priesagoje, lygiai šaknyje, pvz.: *ārimas* || *arimas*, *gėrimas* || *gėrimas*, *kūlimas* || *ku'limas*, *pjovimas* || *pjovimas*, *ūžimas* || *u'žimas*. O veiksmo rezultato ir objekto pavadinimai dažniausiai kirtį turi šaknyje.

§ 20. *-ymas*. Su šia priesaga veiksmo pavadinimai paprastai yra daromi iš o kamieno veiksmažodžių, pvz.: *gāni·mas*, *rūki·mas*, *sāki·mas*, rečiau *ganimas*, *ru·ki·mas*.

Kai kurie šios priesagos vediniai vartojami ir konkrečia reikšme, pvz.: *minki·mas* „užminkyta tešla“, *pūdi·mas*, *vālgi·mas* „pietūs, pietų metas“.

Vienas kitas priesagos *-ymas* vedinys yra padarytas iš a-kamienių veiksmažodžių, pvz.: *būsti·mas* „gyvenimas, buvimas“ (plg. *būsta* „gyvena, būna“), *Degīmas* „Pagirių k. pieva“ (plg. *dega*).

§ 21. *-ulys*. Priesagos *-ulys* vediniai daromi iš veiksmažodžių ir eina fiziologinių reiškinių arba būsenų pavadinimais, pvz.: *kosulīs* „kosėjimas“, *skāudulīs* „skaudė-

jimas, skausmas“, *smirdulis* „dvokimas, dvokulys“. Kai kurie šios priesagos vadiniai turi konkrečią reikšmę, pvz.: *skāudulis* „votis“.

§ 22. *-ienė*. Iš veiksmažodžių su priesaga *-ienė* yra padaryti žodžiai *čiužinė* „čiužinėjimas, slidinėjimas (ant ledo, sniego)“, *žaidinė* „žaidimas, linksminimasis“.

§ 23. *-yba*. Su priesaga *-yba* užrašytas tik vienas veiksmažodinis vedinys *dailība* „dalyba, dalijimas“ (plg. *dailīt* „dalinti“).

§ 24. *-estis*. Šią priesagą turi iš veiksmažodžio padarytas žodis *rūpestis* „rūpinimasis kuo, ar dėl ko nors“.

§ 25. *-umas*. Iš veiksmažodžio su šia priesaga yra padarytas žodis *kvepūmas* „kvepėjimas, kvapas (plg. *kvēpa* „kvepia“), kuris reiškia tiek veiksmą, tiek veiksmo rezultatą. Galimas daiktas, tokios darybos (iš veiksmažodžio *dega*) yra ir ypatybė arba veiksmo rezultatą reiškiantis žodis *degūmas* „karštis“ (tarmėje būdvardžio *degūs* nėra).

§ 26. Kitų veiksmų pavadinimų, padarytų daugiausia su nedariosiomis priesagomis, reikšmė irgi yra gerokai sukonkretėjusi, pvz., su:

- a) *-lys* : *dīglīs* „diegimas, dūrimas“;
- b) *-na* : *šalnā* „šalimas, pašalimas“;
- c) *-smē* : *gišmē* „giedojimas, daina“;
- d) *-tus* : *li'tūs* „lijimas“.

b) veiksmo rezultatų pavadinimų priesagos:

§ 27. *-inys*. Šią priesagą turi iš veiksmažodžių padaryti konkrečios reikšmės žodžiai, pvz., *kratinīs* „maišytas šieno ir šiaudų pašaras“, *lopinīs*, *trupinīs*.

§ 28. *-alas*. Su šia priesaga yra šie iš pirminių veiksmažodžių padaryti veiksmo rezultatų pavadinimai: *mižalai* „šlapimas“, *veřpalas* „suverpti siūlai“, *virālas* „sriuba; kartais daržovės sriubai virti“.

§ 29. Su daugeliu kitų priesagų tarmėje tėra užrašyta vos po vieną šios reikšmės vedinį, pvz.:

- a) *-eklas* || *-iklas* : *dudeklas* || *āudiklas*;
- b) *-eta* : *kupetā*;
- c) *-etys* : *šepetīs* (plg. *šepti*);
- d) *-yna* : *lupīna* || *lupi'nā* „žievė (bulvės, medžio)“;
- e) *-inēs* : *rāzginēs* ~ *rēzginēs*;
- f) *-urys* : *žiburīs* „šviesa, žibintas, lempa“;
- g) *-utas* : *degūtas*;
- i) *-utys* : *truputīs* „gabaliukas, trupinys, gurulys“.

Galimas daiktas, prie veiksmo rezultatų pavadinimų priskirtinas ir priesagos *-enēs* || *-inēs* vedinys *kāpenēs* || *kāpinēs* „kepenys, jaknos“.

Ypatybių pavadinimai

§ 30. Ypatybių pavadinimai yra daromi daugiausia iš būdvardžių, rečiau iš kitų kalbos dalių. Šalia daugumo abstrakčios reikšmės vedinių, pasitaiko ir vienas kitas konkrečios reikšmės daiktavardis. Pastarieji nurodomi atskirai.

§ 31. *-umas*. Daugumas šios priesagos vedinių yra padaryti iš paprastųjų (be priesagų) būdvardžių. Vediniai gali būti tiek vyriškosios, tiek moteriškosios giminės, be

reikšmės skirtumo. Moteriškosios giminės vediniai yra netgi dažnesni. Jie reiškia paprastai abstrahuotą ypatybę, pvz.: *au(k)štumą* || *au(k)štumas*, *brangumą*, *grąžumas*, *jilgumą*, *karštumas*, *kartumą* || *kartumas*, *platumą* || *platumas*, *ruštumą* || *ruštumas* „rūgštumas, -a“, *saldumas*, *sąsūmą*, *slidumą*, *storumą*, *šaltumą* „šaltis“, *šiltumą*, „šiluma“, *tirštumas*.

Iš prieveiksmėjančio daiktavardžio padarytas žodis *dāugūmas* (plg. *dāugis*, *dāugelis*).

Vienas kitas šios priesagos vedinys turi ir konkretesnę reikšmę, pvz.: *ilgumą* „pati ilgoji vieta“, *platumą* „pati plačioji vieta“, *sąsūmą* „sausoji vieta“.

§ 32. *-yba*. Vediniai su šia priesaga daromi iš būdvardžių, pvz.: *gerība* „gėris, gerumas“, *gīvība*, *grāzība*, *jāunība* „jaunumas“, *negerība* „blogis, negerumas“, *piktība*, *salīdzība*. Vediniai paprastai turi pastovų kirtį, tačiau kartais būna |kirčiuojama ir galūnėje, pvz.: *grāzi·bā*, *salđi·bā*.

§ 33. *-umynas*, *-a*. Šios sudėtinės priesagos daiktavardžiai irgi yra daromi iš būdvardžių. Jais reiškiamą ypatybę yra stipresnė ir intensyvesnė už priesagos *-umas* vediniais išreiškiamą ypatybę. Daugumas šios priesagos vedinių yra moteriškosios giminės, pvz.: *gražumi·nā* „grožybė, gražumėlis“, *karštumi·nā* „karštybė, karštumėlis“, *tamsumi·nā* „tamsybė, tamsumėlis“. Vyriškosios giminės formos retos, pvz.: *gražumīnas*.

§ 34. *-imas*. Ypatybę reiškiantys daiktavardžiai tarmėje gana dažnai daromi iš būdvardžių ir su priesaga *-imas*, pvz.: *āštrīmas* || *aštrīmas* „aštrumas“, *karštīmas* „karštis“, *ruščīmas* „rūgštumas“, *šlapīmas* „šlapumas“.

Nemaža priesagos *-imas* vedinių yra vartojama ir konkrečia reikšme, pvz.: *āštrīmas* || *aštrīmas* „ašmenys“, *min(k)štīmas*, *tirštīmas*.

Čia dar galima paminėti panašios reikšmės iš skaitvardžio padarytą žodį *trāji·mas* „triskart suartas laukas“.

§ 35. *-ysta*. Šios priesagos vedinių nedaug. Būdvardinės kilmės yra: *jāuni·stā* „jaunystė, jaunatvė“, ir *seni·stā* „senystė, senatvė, senovė“. Iš daiktavardžio padarytas turimas vedinys *kungi·stā*, rečiau *kunigi·stā* „baudžiava“.

§ 36. *-ata*. Su šia priesaga tarmėje yra tik vienas iš būdvardžio padarytas daiktavardis: *švi·katā*, rečiau *šveikatā* „sveikumas, sveikata“.

§ 37. *-aitė*. Su šia priesaga yra iš būdvardžio padarytas daiktavardis *pīlnaitė* „mėnulio pilnatis“. Gal būt, šiame žodyje *-aitė* pagal kitų mažybinės, maloninės priesagos vedinių analogiją yra atsiradusi vietoje priesagos *-atė* (*i*-kamenė galūnė *-is* tarmėje nevartojama).

§ 38. *-ystva*. Šią priesagą šalia *-ysta* turi žodžiai *jāuni·stvē* (dažniau *jāuni·stā*), *seni·stvē*. Priesaga *-ystva* greičiausiai yra hibridinė, atsiradusi kontaminaciniu būdu iš lietuviškos priesagos *-ysta* ir slaviškos *-stva* (plg. skolinius: *bagostvā* „turtingumas, turtai“, *križastva* „kryžkelė“, *susi·(d)stvē* „kaimynystė“, *tāžestva* „sunkumas, sunkenybė“).

§ 39. Kai kurioms abstrakčioms ypatybėms nusakyti yra vartojami dar skoliniai su priesaga *-astis*, pvz.: *rōdastis* „džiaugsmas“, *slōbastis* „silpnumas“, *spakāinastis* „ramybė, rimtis“.

Įrankių pavadinimai

§ 40. Šiame skyrelyje pateikiami priesaginiai daiktavardžiai daugiausia yra padaryti iš veiksmažodžių ir reiškia įvairius įrankius, prietaisus ar šiaip kokią nors priemonę. Šios reikšmės vedinių tarmėje yra nedaug.

§ 41. *-tuvas*. Tai viena dariausių šios grupės priesagų, pvz.: *geláistuvás* „galástuvas, pustyklė“, *þjáutuvás, skáltuvás* „prietaisas ugniai įskelti iš titnago“.

Pasitaiko ir daugiskaitos vedinių, pvz.: *mintuvaĩ || mintùvai, muštùvai* „staklių dalis“.

§ 42. *-yklė*. Šią priesagą turi vediniai *šáudi·kle* „prietaisas šeivai įdėti audžiant“ ir *vėti·klė*.

§ 43. *-tuvė*. Su šia priesaga užrašyta tik pora pavyzdžių, pvz.: *bráuktuvė* „įrankis linams brukti“, *kultuvė* „įrankis skalbiniams velėti“.

§ 44. *-(i)olas*. Priesagą *-(i)olas* turi iš veiksmažodžių padarytas pavadinimas *sukólas* „prietaisas šeivoms trinti“, atsiradęs, galimas daiktas, pagal skolinį *kočólas* „kočėlas“.

§ 45. Kai kurios įrankių pavadinimų priesagos pasitaiko tik atskiruose vediniuose, pvz.:

- a) *-ata || -eta || -ita* : *ádata*, daž. *ádetá, áditá*; gal būt, ir *lopetá* „kastuvas“;
- b) *-ėčia* : *akėčá, reč. akėčá* „akėčios“;
- c) *-ynė* : *sėdinė*;
- d) *-imas* : *vežimas*;
- e) *-las* : *šúlas*;
- f) *-lys* : *grėblis, kaplis* „kauptukas“;
- g) su slaviška priesaga *-yčia* yra padarytas hibridas *sprageli·čá* „spragilo kotas“.

§ 46. Prie šios grupės vedinių reikėtų minėti taip pat ir tokius įrankių pavadinimus, kurių daryba nėra aiški, pvz.: su *-elas* : *sprāgelas* „spragilas“, *-enas* : *vālanas ~ vēlenas, -ega* : *vedegá*.

Vietų pavadinimai

§ 47. Vietų pavadinimais laikomi iš įvairių kalbos dalių padaryti daiktavardžiai, kurie žymi vietą pagal joje esančius daiktus, pagal joje vykstantį veiksmą ar pagal kokią kitą būdingą ypatybę. Kartu su šiais pavadinimais pateikiami ir būdingesni priesaginiai vietovardžiai.

§ 48. *-ynas*. Žodžiai su priesaga *-ynas* daromi iš daiktavardžių nusakyti vietai, kur yra daug vienos rūšies daiktų, pvz.: *aglínas* „eglynas“, *an(k)šlínas* „alksnynas“, *aržolínas* „ąžuolynas“, *beržinas, karklínas, ruošutínas* „lazdynai“¹², *škiėđinas* „skiedrynas“, hibridai *kvajinas* „pušynas“, *veláukinas* „kadagynas“.

Iš tokios pat reikšmės žodžių yra kilusių vietovardžių, kaip antai: *Beržinas* „Pagirių k. pieva“, *Kur'línas* „Pagirių k. ganykla“, *Láužinas* „miškas prie Narčių k.“, *Lazdi·naĩ* „Kurpešių k. pieva“, plg. dar *Gardínas* „Gardino miestas, Gařdinas“, iš baltarusių lūpų, užrašytus vietovardžius *Краклін || Карклін* „Zmejaucų k. ganykla“. Жвырздíны „Narbutonių k. laukas“.

¹² Šalia šių vedinių labai dažnai vartojami ir slaviški skoliniai, pvz.: *ariėšni·kas* „lazdynai“, *bereznikas* „beržynas“, *jeľnikas* „eglynas“.

§ 49. *-iena*. Šios priesagos vediniai padaromi iš daiktavardžių ir reiškia vietą (dirvą), kur yra augę kokie kultūriniai augalai, pvz.: *aviži'enà, kvi'ti'enà, kunodi'enà* „bulviena“, *lini'enà, mi'ži'enà, rugi'enà, žirni'enà*.

§ 50. *-(i)nykas*. Priesagą *-(i)nykas* turi šie vietą reiškiantys daiktavardžiai: *kāulinikas* „kiaulidė, vieta, kur būna kiaulės“, *poperòsni'kas* „papirosų dedama dėžutė, vieta, papirosinė“; plg. dar sudėtinių priesagų (*-idnykas, -ynykas*) vedinius: *kāulidni'kas* „kiaulidžių vieta“, *ankšl'i'nikas* „vieta, kur yra daug alksnynų“.

§ 51. *-(i)ava* || *-uva*. Su šia priesaga iš veiksmažodžio yra padarytas žodis *gañavà* „ganykla“; plg. dar šios priesagos vietovardžius: *Dainavà*, rečiau *Dainuvà* „Zietelos apyl. kaimas (baltarusiškai *Játviez*)“, *Li'tavà* || *Li'tuvà*, dažniau *Litvà, Ramúltava Ramúntava* „Kurpešių k. pieva ir Zietelos upės dalis“, *Varenavà* „Varenavas (miestas)“.

§ 52. Vos po pavyzdį, kitą užrašyta vietos reikšmės vedinių su šiomis priesagomis:

- a) *-yklė* || *-ykla* : *gani'klė*, reč. *gani'klà*;
- b) *-iniai* : *kapineĩ* || *kapinei* „kapinės“;
- c) *-udė* : *pelūdė*, dar plg. *peludėika*;
- d) *-ūnė* : *pelúnė* „peludė“, plg. *viršúnė*;
- e) *-urys* : *vidurĩs*, plg. *Dāubureĩ* || *Dāuburai* „Zasečių k. krūmai“.

Jau minėta priesaga *-idnykas* (*kāulidni'kas*) rodo, jog seniau Zietelos tarmėje turėta vedinių ir su priesaga *-idė*.

Dar vietos reikšmė yra vartojami atskiri priesagos *-uma* vediniai, žr. § 31.

§ 53. Tarmės plote pasitaikantys lietuviški vietovardžiai, be jau minėtų priesagų, turi dar šias:

a) *-iškės* : *Krāučĩškės* „Zietelos apyl. kaimas“, *Tetāliškės, Vinātiškės* „Chadiaulionių k. laukai“, *Vesāliškės* „Žukauščinės pieva“. Plg. dar šios priesagos vietovardžius, užrašytus tik iš baltarusių lūpų: Андрюнішкі, Ді́екнішкі, Пadoўкўтішкі „Narbutonių k. laukai“, Гл'е́бішкі „Jūravičių k. laukas“, Я́нкішкі, Л'е́нішкі „Akanų k. laukas ir pieva“. Ю́рішкі „Dainavos k. laukas“, Я́цішкі „Kriaučiškių k. laukas“, Вайну́цішкі „Maldūnų k. laukas“, ir XVI a. netoli Vezaučiaus k. minimas pievas: Одринишки а Селивонишки¹³;

- b) *-ainė* : *Šilainė* „Naručių k. miškas“;
- c) *-ikliai* : *Varikleĩ* „Pagirių k. krūmai“;
- d) *-onas* : *Dirvónas* „Zasečių k. laukas“.

Nemaža yra vietovardžių su slaviška (baltarusiška) priesaga *-ščina*, pvz.: *Bab-lāuščina, Fidiñāuščina* || *Chvidiñāuščina* „Zasečių k. laukai“, *Žibartāuščina* „buv. Zietelos apyl. dvaras“, *Hárkoўщина* „Zmejaucų k. laukas“.

Veikėjų ir asmenų pavadinimai

§ 54. Iš veiksmažodžių padarytų veikėjų pavadinimų tarmėje yra labai nedaug, todėl kartu apžvelgiami ir iš kitų kalbos dalių padaryti asmenis reiškiantys daiktavardžiai. Pirmiausia pateikiami veikėjų pavadinimai, kilę iš veiksmažodžių, o paskui iš kitų kalbos dalių kilę asmenų pavadinimai, nusakantys įvairius asmens požymius: pagal jų profesiją, kilimo ar gyvenamą vietą, pagal lyties skirtumą, giminybę ir kt. Šiame skyrelyje pateikiamos ir būdingesnės priesaginės pavardės, taip pat kai kurie iš asmenų pavadinimų atsiradę vietovardžiai.

¹³ Акты..., t. 22 (1895), p. 290–291.

a) Veikėjų pavadinimų priesagos:

§ 55. *-ėjas, -a*. Šios priesagos vediniai žymi veikėją arba asmenį tiek pagal jo nuolatinį užsiėmimą, darbą, tiek pagal atsitiktinai atliekamą veiksmą. Daiktavardžiai su priesaga *-ėjas, -a* yra daromi iš būtojo kartinio laiko veiksmažodžių, pvz.: *audėją* (: *audė*), *melžėją* (: *melžė*), *įjovėjas*, rečiau *įjovėjis, įjovėja* (: *įjovė*). Priesaga nelabai dari, nes veikėjas neretai nusakomas aprašomuoju būdu, pvz.: *mergà, katrà kàrves mālža; mótèrè, katrì gréba*.

§ 56. *-ūnas*. Su šia priesaga paprastai daromi neigiamos reikšmės asmenų pavadinimai, pvz., iš veiksmažodžių padaryti žodžiai *ėdūnas* „besotis, rijūnas“, *girgitūnas* „kuris nesuprantamai kalba, girtituoja“.

Su priesaga *-ūnas* daromos ir pavardės, bei vietovardžiai, tačiau šie vediniai savo pirmine reikšme yra patronimai, pvz.: *Dibūnas* „Zasečių k. pavardė“, *Burdun, Tekun, Žykelun* (< *Žukel-iūnas?) „Zietelos kapinių paminklų pavardės“; *Maldūnai* || *Maldūnei*, retkarčiais *Maldūčiai* „Zietelos apyl. kaimas“, *Mišu'naĩ* „pietinis Zasečių k. galas“, *Lagūnai, Tāukūnai* „Zietelos apyl. kaimai“.

§ 57. *-ojas*. Su priesaga *-ojas* yra užrašytas tik vienas iš veiksmažodžio padarytas veikėjo pavadinimas *artójas*, rečiau *artójis*.

§ 58. *-očius*. Su šia skolinta priesaga yra užfiksuotas tik vienas iš veiksmažodžio padarytas veikėjo pavadinimas *ru'kôčūs* || *ru'kôčis* „žmogus, kuris rūko, pypkiaus“; plg. dar panašios darybos skolinius *bagôčūs* || *bagôčis* „turčius; rudens šventė (rugsejo 5 d.)“, *skripôčis* „smuikininkas; svirplys“.

b) Asmenų pavadinimų priesagos:

§ 59. *-(i)nykas, -ė*. Vediniai su šia priesaga daromi iš daiktavardžių ir žymi asmenis pagal darbą, užsiėmimą, palinkimą, apsirengimą ir kt., pvz.: *darbinikas, -ė, giesminikas, -ė, mėsini'kas, -ė*, plg. dar hibridus *kepelūšni'kas* „skrybėlė dėvintis žmogus“, *vesėlni'kas* „vestuvinininkas“. Lietuviškų šios priesagos vedinių termėje apskritai nedaug tėra.

§ 60. *-iškis, -ė*. Su priesaga *-iškis, -ė* paprastai daromi asmenų pavadinimai pagal jų kilimo ar gyvenamąją vietą (kaimą, miestelį, miestą), pvz.: *dainaviškis, -ė, krėliškis, -ė, kurpešiškis, -ė, narbutoniškis, -ė, narėoniškis, -ė, no'gardiškis, -ė, pagiriškis, -ė, vilniškis, -ė, zasečiškis, -ė, zi'e'iteliškis, -ė*.

Su šia priesaga kartais daromi ir asmenų pavadinimai pagal tautybę, pvz.: *lātviškis, -ė* „latvis, -ė“, *lietaviškis, -ė* || *lietuviškis, -ė*, rečiau *lietūviškis, -ė* „lietuvis, -ė“, *rūsiškis, -ė* „rusas, -ė“, arba pagal lyties skirtumą, pvz., vyr. g. daiktavardžiai *móteriškis* „moteris“ ir *viriškis* „vyras“.

Kartais daiktavardžio reikšme pavartojami ir įvardiniai vediniai *maniškis, -ė* „mano žmogus, vyras, ar sūnus“, *músiškis, -ė* „mūsų, mūsų“, *taviškis, -ė* „tavo, taviškis“.

§ 61. *-(i)onis, -(i)onės* || *-(i)on(i)ai*. Priesaga *-(i)onis* sutinkama atskiruose žodžiuose, reiškiančiuose asmenis pagal jų gyvenimą arba kilmės vietą, pvz.: *narėonis*, dažniau *narėoniškis, -ė* „Narčių k. gyventojas“, plg. panašios reikšmės ir darybos skolinį *miesčėonis* „miestietis“.

Kai kuriuose vietovardžiuose ši priesaga gali būti patroniminės kilmės, pvz.: *Narbutónės*, analogiškai ir *Naradónės* „Zietelos apyl. kaimai“, *Žirmónės* || *Žirmónai*

„Lydos raj. miestelis“, kituose – slaviškos, pvz.: *Chadāulōnēs* || *Kadāulōnēs*, *Chil-mōnēs* „Zietelos apyl. kaimai“. Su *-(i)oniai* sakoma *Sačivlōnei* „Zietelos apyl. kaimas“.

§ 62. *-ėnas*. Su priesaga *-ėnas* užrašytas tik vienas žodis, reiškiantis asmenį pagal gyvenamąją arba kilmės vietą, tai hibridas *v'esėnas* „kaimietis, kaimo gyventojas“ (plg. *vesė* || *viesė* „kaimas“).

§ 63. *-ienė*. Su šia priesaga vediniai daugiausia daromi iš vyriškosios giminės asmenų pavadinimų, paprastai žyminčių giminystę ar profesiją, pvz.: *kālvi'enė* || *ka-volt'enė* „kalvio pati“, *di'di'enė* „diedo, senelio pati“, *krāuč'i'enė* „siuvėja, ar siuvėjo pati“, *udāulīn'i'enė* „našlė“.

Žmonų pavardėms ši priesaga nebūdinga. Su ja užrašyta vos pora pavyzdžių, pvz.: *Buroki'enė*, *Šaipuki'enė*. Šiaip moterys daugiausia vadinamos tiesiog vyrų ar tėvų pavardėmis, pvz.: *Katri'nā Žukālis-Jōda* „Katryna Žukelytė-Jodienė“, *Marjonā Burōkas* „Marijona Burokienė“. Tarpusavyje dažniausiai sako tiesiog – *Adōlo patī*, *Jānkos bōba* „Jono žmona“, *Bōlušo aspadāinē*.

Su panašia priesaga yra buvę ir vyrų pavardžių, plg. Лапеня „XVI a. Strėlos k. pavardė“¹⁴.

§ 64. *-ainė*. Su priesaga *-ainė* vartojamas žodis *brólainė* „brolienė, brolio pati“.

§ 65. *-ikis*. Su šia priesaga iš būdvardžio yra padarytas vyriškosios g. daiktavardis *jāunikis* „tarnas, samdiny“.

§ 66. *-ynas*, *-a*. Priesagą *-ynas*, *-a* turi iš įvardžio padarytas daiktavardis *savinas*, *savina* || *savi'nā* „giminaitis, -ė, saviškis, -ė“.

§ 67. Kai kurių asmenų pavadinimų priesagos yra užsilikusios tiksliai tikriniuose varduose, pavardėse ar vietovardžiuose, pvz.:

a) *-eika*: *Čučeikā*, *Domeikā*, *Kugeikā*, *Ku'leikā*, *Mileikā*, *Noreikā*, *Šareikā* ~ *Šereikā*, *Žadeikā*; plg. dar vietovardžius *Teteikei* || *Titeikei*, *Žadeikei* „Zietelos apyl. kaimai“, Лiжеiкi „Taukūnų k. laukas“;

b) *-ilas*: *Kurilas*, *Viřbilas*;

c) priesagos *-idė*, *-ilda* atsispindi XVI a. Zietelos apyl. pavardėse Дойлида Кибилда¹⁵.

§ 68. Tarmėje vartojama nemaža asmenį reiškiančių aplietuvintų skolinių. Pagal užsiėmimą, darbo rūšį ir pobūdį dažniausiai vartojami skoliniai su priesaga *-nykas*: *agrōdni'kas* „daržininkas“, „*kolchōzni'kas* „kolūkietis“, *lešni'kas* „eigulys“, *mėlni'kas* „malūnininkas“, *patōčni'kas* „padėjėjas“, *tōpelni'kas* „skenduolis“ ir kt.

Asmenis pagal tautybę dažnai reiškia aplietuvinti skoliniai su priesaga *-ėkas*, pvz.: *litvėkas* „lietuvis“, *palėkas* „lenkas“, *žmuid(z)ėkas* „lietuvis, žemaitis“.

Slaviškais skoliniais kartais pasakomas asmuo ir pagal jo gyvenamą ar kilmės vietą, pvz.: *nārbutāuckas* „narbutoniškis“, *vilenskas* „vilniškis“.

Gyvūnų ir augalų pavadinimai

§ 69. Gyvūnus ir augalus reiškiantys priesaginiai daiktavardžiai daugiausia yra padaryti iš daiktavardžių, būdvardžių ir veiksmazodžių.

§ 70. *-ėlė*. Dažniausiai vartojami šios priesagos vediniai yra: *dirgėlė*, *kirmėlė*, *utėlė*.

¹⁴ Акты..., t. 14, p. 216.

¹⁵ Акты..., t. 14, p. 203.

§ 71. Daugelis šios grupės priesagų yra labai nedarios, ir jų vedinių užrašyta vos po vieną pavyzdį:

- a) *-atė*. Šią priesagą turi iš būdvardžio padarytas žodis *gi·vātė*;
- b) *-ava* || *-uva*. Su ja iš veiksmazodžio yra padarytas daiktavardis *kāltava* || *kāltuva* „galviją, karvė“;
- c) *-inas*. Su šia priesaga yra iš daiktavardžio padarytas žodis *kātinās*;
- d) *-ynė*. Su *-ynė* iš būdvardžio yra padarytas žodis *ru·škīnēs* „rūgštinės“;
- e) *-ojas* (|| *-ojis*, *-ojus*). Šią priesagą turi iš daiktavardžio padarytas vedinys *vasarójas*, ret. *vasarójis*, *vasarójus*.

§ 72. Atskiri šios grupės vediniai turi arba slavišką šaknį arba slavišką priesagą, pvz.:

- a) *-ulys*. Šią priesagą turi iš slaviškos šaknies padarytas *chrištulīs* || *krištulīs* „juodvabalis“ (plg. lenkų *chrząszcz* „vabalas“);
- b) *-očius*. Su šia slaviška priesaga yra hibridas *krankôčūs* šalia dažnesnio skolinio *kramkôčīs* „kranklys, juodvarnis“;
- c) *-nykas*, *-aunykas*. Slavų kalbų pavyzdžiu su šiomis priesagomis padaromi kai kurių augalų stiebų pavadinimai, pvz.: *kunôdñi·kas* „bulvienojai“ (plg. *kunodà* „bulvė“); *vû·gāuni·kas* „uogienojai“, plg. analogiškos darybos skolinį *krivduni·kas* „kraujažolė“.

Kuopiniai pavadinimai

§ 73. Priesaginiai vediniai, reiškiantys tiek gyvų būtybių, tiek augalų ar kokių daiktų būrį, kuopą, kolektyvą, yra negausūs. Jie daromi iš daiktavardžių ar būdvardžių.

§ 74. *-ynas*. Šios priesagos pora užrašytų vedinių žymi augalų grupę, pvz., *ru·šutīnas* || *ru·šutīnas* „lazdynas, krūmas“, *žolīnas*, *žoli·nai* „vaistažolės“.

§ 75. Tam tikrus žmonių kolektyvus reiškia daiktavardžiai su šiomis priesagomis:

- a) *-yna* : *šeimīna*;
- b) *-imas* : *jāunimas* „jaunuoliai, jauni žmonės“.

Švenčių ir apeigų pavadinimai

§ 76. Negausūs šios grupelės žodžiai yra daromi daugiausia iš skaitvardžių. Kiek daugiau vedinių turi priesaga *-inēs* || *-inis*, pvz.: *devintīnēs* || *devintinis*, *sekminēs*, *šeštīnēs* || *šaštīnis*. Kaip matyti iš pavyzdžių, dažniausiai tai yra moteriškosios giminės daugiskaitiniai daiktavardžiai.

Greičiausiai iš slavų paskolintas yra apeigų pavadinimas *kristīnos* „krikštynos“.

Įvairūs kiti pavadinimai

§ 77. Be jau minėtų reikšmių, priesaginiai daiktavardžiai gali turėti dar ir įvairių kitų reikšmių, pvz., yra vedinių, žyminčių žmonių aprangą (drabužius, avalynę), valgius, kūno dalis, laiką ir pan. Tačiau tų vedinių pasitaiko labai nedaug; dėl to juos grupuoti pagal reikšmes netikslinga.

§ 78. *-inē*, *-inēs*. Vediniai su šia priesaga yra padaryti iš daiktavardžių. Vieni jų yra vienaskaitiniai, kiti – daugiskaitiniai, vieni – vyriškosios, kiti – moteriškosios giminės ir reiškia žmogaus drabužius, pvz.: *kālinēs* || *kelinēs*, reč. *kālnēs*, *piřšti-*

nė. Vienas kitas šios priesagos vedinys turi ir kitokią reikšmę, pvz., *daržinė* reiškia javų kraunamą pastatą, kluoną.

§ 79. (-*inys*), -*iniai*. Šią priesagą turi daugiskaitiniai žodžiai *kalnei* (<*kailiniai*), *marškinei* || *marškinei*. Ji yra ir žodyje *lašinei*. Plg. dar E. Volterio (MLLG, t. 4, p. 168) užrašytą šios priesagos vedinį *auštiny* „Rauchloch, aukštinis, skylė lubose dūmams išeiti“.

§ 80. -*ienė*. Iš daiktavardžių padaryti vediniai reiškia valgius, pvz.: *pautinė* || *pautinė* „kiaušiniene“, hibridas *pancokinė* „stambių miežinių kruopų košė“.

§ 81. Su kitomis priesagomis užrašyta vos po vieną kitą vedinį:

a) -*alys* : *šakalīs*;

b) -*ienius* : *saldinė* || *saldinė* „truputį parauginta ruginių arba miežinių miltų misa, valgoma paprastai su bulvėmis gavėnios metu“;

c) -*ija* : *žarijā*;

d) -*ynė* : *kruvinė* || *krūtis* (plg. *kruvis* skauda „krūtinę skauda“);

e) -*ojas*, -*ojus* : *rišojas*, rečiau *rišojus*;

f) -*ovė* : *rankovė*;

g) -*ulys* : *šipulīs*;

i) -*ivis* (<-*uvis*): *lieživis* „liežuvis“.

§ 82. Dar galima nurodyti ir tokius Zietelos tarmėje vartojamus daiktavardžius, kurių priesaginė daryba daugiau ar mažiau jaučiama, tačiau šaknį dabar jau sunkiau susieti su koku nors pagrindiniu žodžiu, pvz.: -*ara* || -*era* : *āšara* || *āšera*, *vāsara*; -*eras* || -*aras*: *āžaras* „ežeras“, *vākaras*, *žāgaras*; -*ega*, || -*ė* || *vuodegā* || *vuodegė*; -*enai* : *pelenai*; -*eta* || -*ita*: *skāpeta*, rečiau *skāpita* „skara, skarelė“; -*ykas* : *vainikas* „vainikas“; -*olys* : *komolīs* „kamuolys“; -*ūnė* : *alkūnė*; -*urys* : *staburīs* || *stimburīs* „stagaras“, -*utas*, -*učios* : *rišutas* || *rūšutas*; *ruškučios* „rieškučios“.

§ 83. Tarmėje gausu įvairių priesaginių skolinių. Ypač kai kur lietuvių kalbos tarmėse vartojamus priesagos -*ėkas* vedinius primena Zietelos tarmėje gausiai vartojami fonetiškai adaptuoti slaviški skoliniai: *arlėkas* „Adomo obuolys“, *barčekas* „avilys“, *čerpėkas* „samtis“, *derevėkas* „raštagalys“, *kumpėkas* „kumpis“, *smal(n)ėkas* „sakingo medžio gabalas“, *stremėkas* „rakštis“ ir kt.

Galūnių vediniai

§ 84. Galūnių vediniai Zietelos tarmėje sudaro vieną negausiausių darybinių grupių. Šie vediniai yra seni, tradiciniai ir nuo literatūrinės kalbos iš esmės nesiskiria, pvz.: *ėdžos*, *drāugė* „šeima“, *gīlīs* || *gīlis*, *sāmtis*, *svīlus* „žmogus, kuris daug rūko, pypkius“, *šālītis*, *šīltis* „šiluma, ugnis, žiburys, gaisras“, *vīlkė* ir kt. Apie galūnių vedinius, padarytus iš priešdėlinių veiksmažodžių žr. § 88.

Priešdėlių vediniai

§ 85. Su priešdėliais padarytų daiktavardžių Zietelos tarmėje yra nedaug. Užrašyta vedinių su šiais priešdėliais: *apy* || *api-*, *in-*, *ne-*, *pa-*, *per-*, *pra-*, *prie-*, *užu(o)-*. Dariausias iš jų yra priešdėlis *pa-*. Vieni vediniai yra padaryti iš daiktavardžių, kiti – iš veiksmažodžių. Pirmiausia apžvelgiami vediniai iš daiktavardžių.

§ 86 *pa-*. Vediniai su priešdėliu *pa-* daugiausia reiškia vietą, esančią prie pagrindinio žodžio pasakomo daikto arba po tuo daiktu, pvz.: *pakelė* || *pakelīs*, *pakluonė*

„vieta prie kluono“, *patvorė*; *pau^odegė*, plg. panašios darybos ir reikšmės vietovardžius: *Pagirei* || *Pagiris* „Zietelos apyl. kaimas“, *Pāgudēs* „Zasečių k. pieva“, *Patiltai* „Zasečių k. pieva“, *Pāzi·telei* „Zasečių k. pieva, esanti prie Zietel(k)os upės“, plg. dar apslavintus šios rūšies vietovardžius *Побаль* „Zapolios k. pievos, ganykla“. *Падóўбы* „Narbutonių ir Viedravičių k. ganykla, krūmai“.

Laiko reikšmės vediniai yra *pavakarė*, *pavāsaris*. Konkrečią reikšmę turi daiktavardis *pagalis*.

Iš daiktavardžių padarytų priešdėlio *pa-* vedinių kamiengalio balsis dažniausiai yra pakeičiamas, pvz.:

a > *ė*, rečiau *ia* : *paklu^onė*, *pakelė* || *pakelis*, *pavakarė*, *Pāgudēs*, *pagalis*;

o > *ia*, arba *ė* : *pavāsaris*, *Pāzi·telei*, *patvorė*, *pau^odegė*;

io > *ia* : *Pagirei* || *Pagiris*.

Nepakeisto kamieno yra vedinys *Patiltai*. Atskirų linksnių formų su nepakeistu kamieniu pasitaiko ir dažniau, pvz.: *āš sėdu papirkōi* „aš sėdžiu prie pirkios, papirky“; *tik iš paviršo* (greta *poviršo*) *šlāpas* „tik iš paviršiaus šlapas“ (plg. *viršas* „viršus“).

Kartu galima nurodyti ir būdingesnius panašios darybos slaviškus skolinius arba savotiškus hibridus, perdirbinius, pvz.: *pākutis* || *pakutīs* „krikštasuolė, garbės kampas už stalo“, *papečkė*, *paviduī*, plg. *āni·z būsta paviduī vesēs* „jie gyvena vidury sodžiaus“.

§ 87. Su kitais priešdėliais padarytų daiktavardžių užrašyta vos po vieną kitą.

ne-: *nedaīlā* „nesėkmė, nelaimė“, *neti^esā*. Žodis *negeriba* „negerumas, blogybė, bėda“, gal būt, yra padarytas iš būdvardžio *negēras* su priesaga *-yba*.

api-: *apīnastris* || *apīnastris*, dažniausiai *aprimestis*;

per-: *pārdi^enē* „artimiausias laikas, ateitis“, pvz.: *ānas an pārdi^enēs atvažū^os* „jis artimiausiomis dienomis atvažiuos“;

prie-: *pri^ešvirnē*;

ūžu(o)-: *ūžūvēja* || *ūžūvēja*;

pra-: *pravardē* „pavardė“;

pro-: *prodī^edas* „prosenelis“ (perdirbtas skolinys).

Tokį negausų priešdėlių vedinių vartojimą reikia aiškinti tuo, kad tarmėje juos dažnai pavaduoja prielinksninės konstrukcijos, pvz.: *po tvōrai* „patvoryje“, *po vā-kari* „pavakary“, *prieg sviñi* „pasvirnėje“, *už vėjo* „užuovėjoje“ ir kt.

§ 88. Priešdėlių vedinių iš veiksmažodžių yra dar mažiau. Daugumas jų labai seni ir dabar nelengva nustatyti, kurie iš tų vedinių yra padaryti su priešdėliais iš nepriešdėlinių veiksmažodžių ir kurie yra kilę jau tiesiog iš priešdėlinių veiksmažodžių.

Iš nepriešdėlinių veiksmažodžių, galimas daiktas, yra padaryti daiktavardžiai *pākulos*, *pāšukos*.

Kiti vediniai yra atsiradę greičiausiai jau tiesiog iš priešdėlinių veiksmažodžių, pvz.: *apīvara* || *apīvara* „virvutė“, plg. *ap(i)vėrti*; *īnklotis* „pakratas, kraikas“, plg. *īnklōti* „kreikti, kratyti, kloti“, *prākaitas*, plg. *prakaīsti*; hibridas *ūžgavē* „užgavėnės“, plg. *užgavēti*. Vadinasi, šie daiktavardžiai laikytini jau ne priešdėlių, o galūnių vediniais, reiškiančiais daugiausia veiksmo rezultata.

Atskiri priešdėliniai galūnių vediniai pasitaiko ir su balsių kaita, pvz.: *pavadīs* || *pāvadīs*, *pavalkaī*, *užū^ogana* || *žū^ogana*. Pastarieji gali būti ir priešdėlių vediniai.

§ 89. Sudurtinių daiktavardžių Zietelos tarmėje yra dar mažiau, negu priešdėlinių vėdinių.

Daugiausia yra užrašyta darinių iš dviejų daiktavardžių. Paprastai šios rūšies sudurtinių daiktavardžių pirmasis dėmuo apibrėžia antrąjį. Pagal pirmąjį dėmenį galima skirti šias tokių sudurtinių daiktavardžių reikšmes:

a) priklausymo, pvz.: *grėblākotis*, *kiřvakočis* „kirvakotis“, plg. vietovardį *Gaidžoklōnis* || *Gaidžuklōnės* „Zasečių k. laukas“;

b) panašumo, pvz.: *lapanōsis* „plačianosis, priplotnosis“.

Tokių sudurtinių daiktavardžių, kurių antrasis dėmuo apibrėžia pirmąjį tarmėje yra vos keletas. Jų pirmuoju dėmeniu daugiausia eina daiktavardis *vidūs*. Šie sudurtiniai daiktavardžiai yra dviejų reikšmių:

a) vietos, pvz.: *vidūkiemis* „kaimo, sodžiaus vidurys“, dar plg. panašios reikšmės vietovardžius: *Vidūgirei*, rečiau *Vidūgiris* „miškas tarp Zasečių ir Kurpešių k.“, ir iš baltarusių lūpų užrašytą Бідўлаўка „Narbutonių k. miškelis“;

b) laiko, pvz.: *vidūnaktis*.

Apie kurių nors jungiamųjų balsių dažnumą ar būdingumą iš šių kelių pavyzdžių spręsti sunku. Daugelio šio tipo darinių jungiamieji balsiai sutampa su pirmojo dėmens kamiengaliu, pvz.: *lapanōsis*, *grėblākotis*, *vidūkiemis*. Išsiskiria daiktavardis *kiřvakočis*, vietoje laukiamojo *-ia-* turintis jungiamąjį balsį *-a-* (kamiengalio afrikata greičiausiai yra atsiradusi dėl kitų linksnių analogijos, plg. *kiřvakočo*, *kiřvakoču*), ir vietovardis *Gaidžoklōnis* || *Gaidžuklōnės*. Pastarojo jungiamuoju balsiu eina greičiausiai *ia*-kamienio daiktavardžio kilmininko linksnio galūnė *-io*. Kad šis kilmininkinis vietovardis dar neseniai suaugęs į vieną sudurtinį daiktavardį, rodo išlikę du kirčiai. Gretiminės formos jungiamasis balsis *-iu-* yra greičiausiai fonetinis *-io-* variantas, nes nekirčiuotas *o* čia kartais ištariamas *u* ir kituose tarmės žodžiuose, pvz.: *kudėl* ~ *kodėl*, *tukām* ~ *tokiām*.

§ 90. Su kitokiais dėmenimis sudurtinių daiktavardžių yra užrašyta vos po vieną kitą žodį, pvz.:

iš skaitvardžio ir daiktavardžio: *pirmagalīs*, *trikōjis* „stovėlis puodams pastatyti“;

iš būdvardžio ir daiktavardžio: *ankstrītas* || *anstrītas*, rečiau *ansrītas* „rytas, rytmetis“;

iš prieveiksmio ir daiktavardžio: *pušāudiēna* „vidurdienis, pusdienis“;

iš daiktavardžio ir veiksmažodžio: *šiēmpjovīs* „šienpjovys, piovejās“.

§ 91. Negausią sudurtinių daiktavardžių grupę dar galima papildyti įvairiais sudurtiniais tikriniais vardais, kurių sudedamąsias dalis mums jau sunku tiksliai susieti su kuria nors kalbos dalimi, nes tų atskirų dėmenų beveik nebejaučiame. Šiai neaiškios darybos sudurtinių daiktavardžių grupei priklauso daugiausia senieji asmenvardžiai, pvz.: *Vizgiris* „Pagirių k. pavardė“, *Žibartas* „Zietelos apyl. pavardė“, plg. dar *Ginwid* „1814 – 1815 m. Zietelos parapijos metrikų pavardė“, *Gintowt* „Zasečių k. K. Būgos (Zš, p. 4) užrašyta pavardė“; suslavintos XVI a. dokumentų pavardės (tėvavardžiai): Довкяловичъ (Zasečių ir Strėlos k.), Домонтовичъ (Narbutonių k.), Контминовичъ (Pagirių k.), Радивиловичъ (Naručių k. ir Zie-

telą)¹⁶. Kartu minėtini ir panašios darybos vietovardžiai, pvz.: *Butvilaĩ* || *Butvilāucai*, *Gīdzgalai* || *Gīzgalai*, rečiau *Gīdgalai*, *Žibartaĩ*, *Žibartāuščina* „Zietelos apyl. kaimai“, *Nāūgardas* „Naugardukas“.

Alfabetinė daiktavardžių priesagų rodyklė

§ 92. Priesaginius daiktavardžius grupuojant pagal reikšmes, kai kurių priesagų vediniai kartojasi keliuose reikšmių grupėse. Kad skaitytojas iš karto matytų visas Zietelos tarmės daiktavardžių priesagas ir lengviau rastų, kur apie kiekvienos vedinius kalbama, žemiau pateikiama jų alfabetinė rodyklė.

-ainė § 53 b, 64; -aitis, -ė § 11, 37; -alas § 28; -alys 81a; -ara (|| -era) 82; -aras (|| -eras) § 82; -astis § 39; -ata § 36, (|| -eta || -ita) § 45a; -atė § 71a; -auckas § 68; -aunykas § 72c; -(i)ava (|| -uva) § 51, 71b; -ėčia § 45b; -ėčkas § 17c; -ega, -ė § 46, 82; -eika § 67a; -ėjas (|| -ėjis), -a § 55; -ėkas § 68, 83; -eklas (|| -iklas) § 29; -elas § 46; -ėlė § 70; -elis, -ė § 4; -ėlis, -ė § 7; -enai § 82; -enas § 46; -ėnas § 62; -enės (|| -inės) § 29; -enskas § 68; -era (|| -ara), -eras, -eris § 82; -estis § 24; -eta § 29b, (|| -ita) 45a, 82; -etys § 29c; -yba § 23, 32; -yčia § 45g; -id(ė), (-ida) § 52, 67c; -iena § 49; -ienė § 22, 63, 80; -ienius § 81b; -ija § 81c; -yka § 6; -ykas § 82; -ikas § 15, 17a; -ikis § 65; -ykla (|| -yklė) § 52 a; -yklė § 42; -ikliai § 53c; -ilas § 67b; -ilda § 67c; -ilka § 17c; -imas § 19, 34, 45d, 75b; -ymas § 20; -inas § 70c; -yna § 29b, 75a; -ynas, -a § 14, 48, 65, 74; -inė (|| -inės) § 78; -ynė § 45c, 70d, 81d; -inės § 29e, (|| -inis) § 76; -iniai § 52b, 79; -inykas (|| -(i)nykas), -ė § 50, 59, 68; -inis (|| -inės) § 76; -inys § 27; -ynos § 76; -ysta § 35; -ystva § 38; -iškęs § 53a; -iškis, -ė § 60; -ita (|| -ata, -eta) § 45a, 82; -ytis, -ė § 70; -itkas § 16; -ivis 81i; -las § 45e; -lys § 26a, 45f; -na § 26b; -nykas § 68, 72c; -očius § 58, 72b; -ojas § 57, (|| -ojis, -ojus) 70e, 81e; -(i)olas § 44; -olys § 82; -onas § 53d; -ionis (|| -ionės) § 66; -ovė § 81f; -smė 26c; -ščina § 53; -tus § 26d; -tuvas (|| -tuvai) § 41, -tuvė § 43; -učios § 82; -udė § 52c; -(i)ukas, -ė § 5; -(i)ulis, -ė § 12; -ulys § 21, 72a, 87g; -umas, -a § 25, 31, 51; -umynas-a § 33; -ūnas § 56; -ūnė § 52d, 82; -urys § 29f, 52e, 82; -usis, -ė § 17b; -utas, -a § 8; -utas § 29g, (|| -učios) 82; -utis, -ė § 9; -utys § 29i; -uva (|| -ava) § 51, 71b; -užėlis § 13.

KAITYBA

Bendrosios pastabos

Giminė

§ 63. Zietelos tarmės daiktavardžiai yra arba vyriškosios, arba moteriškosios giminės. Giminės yra skiriamos tiek pagal leksines žodžių reikšmes, tiek pagal morfologines daiktavardžių ypatybes. Daiktavardžių, reiškiančių asmenų, veikėjų ir kai kurių gyvulių pavadinimus, gramatinė giminė dažniausiai atitinka natūralią vyriškąją ar moteriškąją lytį, pvz.: *výras* – *móterė*, *patì*, *su'nùs* – *duktė*, *brólis* – *sesũ*^o; *veřšis* – *kárvė*, *šũ*^o – *kāle*, *darbinikas* – *darbinikė*, *pjovėjas* – *pjovėjà* ir kt. Tačiau pasitaiko ir nesutapimų: atskiri vyriškosios lyties atstovus reiškiantys pavadinimai yra moteriškosios giminės, pvz.: skoliniai – *pāpa* „popiežius“, *tāta* „tėtė“, pavardės – *Jōda*, *Kaškà*, *Koskà*, *Lenkà*, *Žibkà*, o su vyriškosios giminės galūne

¹⁶ Акты..., т. 14, p. 203–208, 210–211, 215.

vartojamas pačią moterį reiškiantis daiktavardis *móteriškis* (greta *móterė*, *móteriškė*). Kitų daiktavardžių — reiškiančių konkrečius daiktus ar abstrakčias sąvokas — gramatinė giminė yra nemotyvuota, pvz.: *pirkà*, *tvártas*, *grāžumas*, *seni'stà*.

Tarmė turi keletą daiktavardžių, kurių giminė nesutampa su lk., pvz., mot. g. *āgrastas*, *klónis*, *pāūštē* „paukštis“, *sēmenos*; vyr. g.: *tulžis* „tulžis“.

Dvejopos — ir vyriškosios, ir moteriškosios giminės — yra šie daiktavardžiai: *petis*, *rudū°*, *Vilña* || *Vilñus* || *Vilnis*. Be to, tarmėje yra nemaža kitokių giminės svyravimo bei painiojimo pavyzdžių, plg.: *ašėi* „ašys“, *dárba* „darbas“, *dúonas* „duona“, *kójei* „kojos“, *pláukos* „plaukai“, *rankóvei* „rankovės“, *sēserei* „seserys“, (*ta*) *vandū°*, *vúogai* „uogos“ (dažniau: *āšės*, *kójos*, *sēsērės*, *vúogos*).

Prie tokio daiktavardžių giminės įvairumo, be abejo, yra prisidėjęs žmonių dvi-
kalbiškumas, kuris paprastai sąlygoja tiek motyvuotą, tiek iš pažiūros ir niekuo nepagrįstą nukrypimą nuo normos — interferenciją. Kai kurių daiktavardžių giminė derinama pagal slavų (dažniausiai baltarusių) atitinkamų daiktavardžių giminę, pvz.: *dárba*, *dúonas*, *vandū°*. Kitų žodžių (pvz.: *ašėi*, *asmōkos*, dažniau *asmōkai* „pinigai“, *bažničėi*, dažniau *bažničos*, *kójei*, *pláukos*) giminės sukeitimą tiesiogine analogija sunku paaiškinti. Greičiausiai tai yra savotiški hipernormalizmai, atsiradę norint pasakyti kuo taisyklingesnę užmirštų žodžių formą. Paprastai daugiausia tokių sukeistos giminės formų pasako ilgesnį laiką su niekuo lietuviškai nebendra-
vę tarmės atstovai. Vadinasi, tos formos — savo gimtosios kalbos užmiršimo rezultatas.

Skaičius

§ 94. Daiktavardžiai turi du skaičių: vienaskaitą ir daugiskaitą, pvz.: *jáučas* : *jáučėi*, *pirkà* : *pirškos*, *sesū°* : *sēsērės*. Dviskaita yra jau nykstanti kategorija. Daugiausia vartojami dviskaitos vardininko ir galininko linksniai su skaitvardžiais *du*, *dvi*, rečiau *abū*, *abi*, pvz.: vyr. g. vard.: *dū gražū bérnu nuvažāū*; *du jáučū ir žāgre bit* (buvo); *reika, kad dū dugnū būtu(p)*; *dū vaikutū bīti*; vyr. g. gal.: *dū kartū vagójom*; *dāū dū kaisnukutū* „davė du kąsnelių“, *abū (dū) paršū nupenėjom*; mot. g. vard. *dvi avėiki bit* „buvo dvi avys“, *dvi bóbi kāsēm*; *irā dvi (abi) dukti*; *dvi diēni jāū pjauna*; *kab dvi kārvi, tai švīsto irā*; mot. g. gal. *dvi kasī pinē*; *dvi mergīti pāmetē* „dvi mergytes paliko“, *dvi seseri turēi*; *dvi žiēmī vái(k)šēojāū*. Daugiskaitinės formos su šiais skaitvardžiais retos: *dū arklei ir kārvē*; *dvi mašinās ātvežē*.

Kitų dviskaitos linksnių formos nesiskiria nuo daugiskaitos formų, pvz.: *iš abejū vesēs galū bit vīrai* „iš abiejų sodžiaus galų vyrai buvo“; *pirkà sa dvejēis langāis* „pirkia su dvigubais ar dviem langais“; *dviēmi arklāmi avižū davāū*; *sa dviēmi* (dažniau *dvejomi*) *bóbomi ūtarinau* „su dviem moterimis kalbėjau“.

Kai kurie tarmės daiktavardžiai gali būti tik vieno kurio skaičiaus — arba tik vienaskaitos, arba tik daugiskaitos. Pavyzdžiui, vienaskaitiniai daiktavardžiai yra: *akēčā*, *kunōdni'kas*, *mālka* „malkos“, *šiltis* ir kt.; daugiskaitiniai — *ākstēs* || *ākšēos* „žeberklas“, *dūlkēs* (tik iš pakulų), *nasrai* „burna, nasrai“, *stōvai* „staklės“, *žvirždos* „smiltys, smėlis“ ir kt.

Tam tikrais atvejais daiktavardžių skaičiai pakeičiami. Pvz.: kuopine, apibendrinta prasme konkrečiųjų daiktavardžių vienaskaita neretai vartojama vietoje daugiskaitos, plg.: *labai pārdžuvo grúdas*; *kab nebīt futorū, lā ūkas bit tāuli* „kai ne-

buvo vienkiemių, dirbamos žemės rėžiai buvo toli“; *an šitū pīrštu' nāgas neāugo*. Daugiskaita vietoje vienaskaitos vartojama kiek rečiau pvz.: *dař visa li'tai ir li'tai* „dabar vis lietūs ir lietūs“; *vañdenei ājo viduñ*; *vargaĩ ir vargaĩ biti*.

Linksnis

§ 95. Be lk. vartojamų septynių linksnų, tarmė dar turi vidaus einamąjį vietininką, arba iliatyvą, pašalio esamąjį, arba adesyvą, ir pašalio einamąjį, arba aliatyvą¹⁷.

Atskirai apžvelgtini minėtieji vietininkai ir kiti linksniai, kurių galūnės skiriasi nuo lk., būtent: vyriškosios giminės vns. naudininkas, moteriškosios giminės vns. įnagininkas, vyr. ir mot. g. dgs. naudininkas, mot. g. įnagininkas, vyr. ir mot. g. inesyvas.

§ 96. Iliatyvas yra padarytas iš senovinio galininko ir postpozicijos *-n(a)*¹⁸. Vns. iliatyvo, kaip ir inesyvo, formas dažniausiai teturi tik negyvus daiktus reiškiantys daiktavardžiai, pvz.: *indėĩ lapañ*; *vežimañ krāuna*; *nuvažāu giron*; *iñvertė du°bėn*. Dgs. iliatyvą gali turėti tiek negyvus, tiek ir gyvus daiktus reiškiantys daiktavardžiai, pvz.: *inliñdo kártėsna vištā*; *palāido šuni° bōbosna*; *nuvāĩ marčōsna*; *išėjāu švečū°sna*.

§ 97. Adesyvas yra padarytas iš senojo vienaskaitos vietininko ir postpozicijos *-pi* (*<-pie*)¹⁹, dažniau *-p*, pvz.: *bėrnipi*, *brōlip*, *gaid(ž)ĩp* || *gaĩdip*, *Žukĩp*. Adesyvo linksnį turi daugiausia asmenis ir gyvus padarus reiškiantys daiktavardžiai, pvz.: *berñūkip ākės grāžos* „berniuko gražios akys“; *pasiklāuskig diēvip*; *manām virip bit sesū°* „mano vyras turėjo seserį“; *buvāu Žvirbli°p*; *Kaškaĩp būsti ar Šaipūkip* „pas Kašką gyvenį ar pas Šaipuką“? *mergĩteip grāžus plāukai*; *bit tik viēnas su°nūs mōmaip*; *vištaĩp nērā pi°no*. Tik labai retai negyvus daiktus reiškiančių daiktavardžių vartojamas adesyvo linksnis, pvz.: *o jūsip šōnip mōža dāugēst būsta* „o jūsų krašte gal daugiau gyvena (žmonių)“; *rūdenip kunodās kāsē* „rudenį bulves kasė“.

Daugiskaitos adesyvo formų tarmėje neužrašyta. Jas pavaduoja dgs. inesyvas, pvz.: *jāu manu°sā su°nu°sā vaikaĩ* ir „jau mano sūnūs turi vaikų“; *tu°sā visu°sā žmonēsā nebīt rāzumo* „tie visi žmonės neturėjo proto“. Dgs. adesyvo prasme pavartotas vns. adesyvas pasakyme: *kad aš būčap li°tuvĩp*, *taĩ viekēst pajimēčap*, „kad aš gyvenčiau pas lietuvius (Lietuvoje), tai greičiau išmokčiau (literatūrinę kalbą)“. Dabar kartais jau net ir vietoje vns. adesyvo pasitaiko galininkas su prielinksniu *pas*: *o paz Adāma° ar buvaĩ? o ar pas Katrēina° jō nebīt* „o ar pas Katryną jo nebuvo“?

§ 98. Aliatyvas yra padarytas iš kilmininko linksnio ir postpozicijos *-p* (*<-pie*). Šio linksnio pasitaiko tik liekanų. Jis išlikęs suprieveiksmėjusiam žodyje *namóp* (pvz.: *aimū namóp*; *važū°sim namóp*; *namóp nuvažavāu*) ir

¹⁷ Toliau šie vietininkai dėl patogumo vadinami lotyniškais vardais. Inesyvas, arba vidaus esamasis vietininkas, tekste trumpinamas *in*, o paradigmoje *In*.

¹⁸ Plg. J. Endzelīns, *Latviešu valodas gramatika*, Rīgā, 1951, p. 460–461 (toliau – Gr); J. Endzelīns, *Baltų kalbų garsai ir formos*, Vilnius, 1957, p. 130–131 (toliau – GF); J. Otrębski, *Gramatyka języka litewskiego*, t. 3, Warszawa, 1956, p. 76–78 (toliau – Gr).

¹⁹ K. Būga, „Viltis“, 1908, Nr. 125; Ё. Эндзелинь, *Латышские предлоги*, т. 1, Юрьевъ, 1905, p. 168. J. Endzelīns, GF, p. 131; P. Arumaa, *Untersuchungen zur Geschichte der litauischen Personalpronomina*, Tartu, 1933, p. 90–92 (toliau – *Untersuchungen...*); A. Laigonaite, *Pašalio vietininkai dabartinėje lietuvių kalboje*, kn.: *Kai kurie lietuvių kalbos gramatikos klausimai*, Vilnius, 1958, p. 21–25 (toliau – LKGK); J. Otrębski, Gr., t. 3, p. 78–83.

kartais asmenis reiškiančiuose daiktavardžiuose (dažniausiai pavardėse), pvz.: *ānas nuvėi Burōkop* „jis nuėjo pas Buroką“; *Gaidžōp aisū*; *nuvejāū pōnop prašit*; iš *Michailūko nuvėi Saračinskōp* „iš Michailūko nuėjo pas Saračinską“; *aimū Žvirblōp* „einu pas Žvirblį“. Dabar pastarųjų formų vietoje dažniau vartojamas galininkas su prielinksniu *pas*: *aimū paz Adōli*; *važūōju paz Ganšfa* „važiuoju pas Genovaitę“; *nuvėi paz ārkli*. Kartais vns. aliatyvo vietoje pasakomas adesyvas: *ima diēvip tā vaikūta*; *o anā Rōmakiēp nenōri ait* „o ji pas Romaną nenori eiti“.

Daugiskaitos įliatyvo formos dabar nebevartojamos. Jų vietoje sakoma: *nuvejāū paz arklūs*; *dabēgo pas tūōs žmonis*. Daugiskaitos adesyvo įprasme pavartoto senjojo dgs. aliatyvo liekanų tikriausiai turime pasakyme: *pōnum mōža bit*, *o žmoñuñ nebit lōškur* „ponai gal turėjo, o žmonės neturėjo lovų“.

§ 99. Vyriškosios giminės daiktavardžių vns. naudininko galūnė yra dvejopa: *-(i)u* ir *-i*. Paprastai, vartojamos formos su galūne *-(i)u* [*-(i)uo*], pvz.: *ārklu*, *bėrnu*, *pīmeñu*, *šūñu*, *žmōgu*.

Prielinksninėse konstrukcijose yra išlikusi senoji priebalsinio ir *i* kamieno daiktavardžių galūnė *-i*. Daugiausia ją turi formos su šiais prielinksniais: *lig*, *po* ir *prig* || *preg* || *pri*, pvz.: *prig itam dañti kitas skāust*; *po pāžašti bit šnēgo* „iki pažasties buvo sniego“; *duktē praturēs manē lig šmeñti* „duktė išlaikys mane iki mirties“. Manoma²⁰, kad dėl šių kamienų įtakos galūnė *-i* su tais pačiais prielinksniais turi ir *(i)a-* kamienės vns. naudininko formos, pvz.: *đvi kasī lik itam dáikti*; *nūnešē lik truputūki*; *vāndiño po itam dáikti* „vandens iki šios vietos“; *buvāū preg brōli*; *pri kēli būsta* „prie kelio gyvena“; *prig lōpši būk*.

§ 100. Visų moteriškosios giminės vardažodžių vns. įnagininkas vietoje lk. galūnių *-a*, *-e* turi *-ai*, *-ei* (*-ai*), pvz.: *kōjai pakūle tērta* „koja sudaužė puodyne“; *ānas teñ Li'dōi sa nākēi bōbai būsta* „jis ten Lydoje su kažkokia moterimi gyvena“; *vandūō káp upēi ājo iš visū lāukū*; *drāugēi gāno*; *sa vi'nái momūtai būsta*; *sa gražái mergái pasižānino* „gražią mergą vedė“; *tái parái jāū buvāū namīē* „tuo metu jau buvau namie“.

Šalia pasitaiko ir suprieveiksmėjusių arba tam tikruose posakiuose sustabarėjusių vns. įnagininko formų su galūne *-a*, *-e*, pvz.: *basamiñča āpsavē* „basnirčiomis apsiavė“; *atāi nakčā*; *nu'n áini šča atāi* „šiandieną atėjo“; *duōna nubēgo pākluōne*; plg. dar K. Būgos užrašymą: *bėrnas sa mergāite*²¹. Pastarieji pavyzdžiai rodytų, jog formos su *-ai*, *-ei* tarmėje yra naujesnės. Kad *-ai*, *-ei* yra atsiradusios iš įvardžiutinių formų, niekam nekylo abejonių. Tačiau dėl to, kaip ir iš kur atsirado ilgesnės vns. įnagininko galūnės tų vardažodžių, kurie įvardžiutinių formų niekada neturi, nuomonės skiriasi²².

²⁰ Plg. J. Endzelīns, Gr., p. 428–432; J. Otrębski, Gr., t. 3, p. 40; K. Ulvydas, LK GK p. 115 tt.; J. Kazlauskas, LK GK, p. 7–8.

²¹ Žr. K. Būga, „Viltis“, Vilnius, 1908, Nr. 125.

²² Dėl nuomonės, kad *-ai*, *-ei* esančios sutrumpėjusios įvardžiutinių įvardžių arba būdvardžių galūnės *-aja*, *-ija*, kurios vėliau buvusios apibendrintos ir išplėstos kitoms kalbos dalims, žr. P. A. ru-maa, LMT, p. 42, 70; E. Fraenkel, min. veik., t. 2, p. 49; Z. Zinkevičius, Lietuvių kalbos įvardžiutinių būdvardžių istorijos bruožai, Vilnius, 1957, p. 100 (toliau – [BIB]).

Dėl nuomonės, kad lietuvių kalbos o kamieno daiktavardžių vns. įnagininkas iš seno turėjęs šalia trumpos (*rankan*) ir ilgesnės (įvardžiutinės) formą (**rankajan*), iš kurios galėjusi atsirasti ir forma *rankai*, žr. J. Kazlauskas, „Kalbotyra“, t. I., Vilnius, 1958, p. 58; dar plg. K. Morkūnas, MAD, A. t. 2(7), p. 198 tt.

Dar pažiūrėkime, ar galūnės *-ai*, *-ei* negalėjo atsirasti grynai fonetiškai tiesiog iš tvirtapradžių absoliutinės galūnės *-ą*, *-ę* (galimas daiktas, dar nepraradusių nosinumo) arba *-án*, *-én*, plg. analogišką žodžio šaknies reiškinių: *geldástuvas*, *káisnis* ~ *kásnis*, *káisk* ~ *kask*, *pageláisk* „pagalask“. Tas pats reiškinytis būdingas ir kai kurioms kitoms tarmėms, pvz., šiaurės vakarų kapsų *geráisas* ~ *gerásias*, *jáisas* ~ *jásias*, *táis* „tas“²³, buv. Rytų Prūsijos lietuvių žvejų tarmės *geresnėises*, *káisti*, *sláďėises*, *sláistai* ~ *žemáises*²⁴. Tiesa, *-ai*, *-ei* vietoje senųjų tvirtapradžių galūnės *-ą*, *-ę* ar *-án*, *-én* niekur neužfiksuota, plg. visų minėtųjų tarmių dgs. gal. *gálvas* (< **gálvans*), *mažás*, *tokás*, vns. įn. *daiktė* (< **daiktén*), *kamė*, dgs. įn. pietinių vakarų aukštaičių *ausisė* (< **ausysén*), *laukúose* ir žieteliškių *áusi'sà*, *šveču'sà*. Tai rodo, jog tada, kai *-ą*, *-ę* ar *-án*, *-én* prieš tam tikrus priebalsius žodžio kamienne virto *-ai*, *-ei*, galūnėje jų jau būta suvienbalsėjusių ir sutrumpėjusių²⁵. Pazanavykio kapsų formos *anáis* „anas“, *táis* šio teiginio negali sugriauti, nes tai visų pirma yra vienskiemeniai žodžiai, kurie apskritai dažnai turi savitus fonetinės raidos dėsnius, o kita vertus, jos gali būti kilusios iš sutrumpėjusių įvardžiuotinių formų **anáišas*, **táišas* arba padarytos pagal jų pavyzdį. Vadinasi, ir prielaida, jog galūnės *-ai*, *-ei* galėjusios atsirasti iš absoliutinės galūnės *-ą*, *-ę* arba *-án*, *-én* nepriimtina. Tačiau toks virtimas (t.y. *ą*, *ę* arba *án*, *én* > *ai*, *ei*) greičiausiai yra įvykęs beveik visais galimais atvejais: tiek žodžio šaknyje, tiek ir kito skiemens apsaugotoje vns. įnagininko galūnėje (analogiškų įvardžiuotinių dgs. galininko formų tarmėje nėra išlikę). Tai patvirtina ir kapsų, zanavykų vns. įnagininko forma *senáija* || *senája*²⁶. Vėliau, įvardžiuotinėms formoms trumpėjant, dvibalsių *ai*, *ei* antrasis sandas lengvai susiliejo su *-j* (< *-ja*)²⁷: **ánján* > **ánja* > *-ája* > *-áj*. Galimas daiktas, prie tokio didelio ilgesniųjų galūnių apibendrinimo Žietelos tarmėje prisidėjo ir to paties linksnio bei giminės analogiškos salvų kalbų galūnės *-ou*, *-eū*, plg. baltar. *прыехаў* *ранняй* *вясной*; rus. *пришёл со своей женой*.

§ 101. Visų kamienų vyriškosios ir moteriškosios giminės vardažodžių dgs. naudininkas po kamiengalio balsio turi galūnę *-mi*, pvz.: *dú'k dárba' vírami iti'mi* „duok šitiems vyrams darbo“; *arklāmi reika dú't pasulsét* (pailsėti); *visómi marčómi po skāpta' nupírko* „visoms marčioms po skarelę nupirko“; *kárvėmi kunōdu' dú'jam*; *visi'mi žmonėmi atláidė*; *nupirkāū akimi' kāplū* „nupirkau akims lašų“; *pi'menāmi davāū*.

Tokias pat galūnes turi ir daugelio (dažniausiai mot. g.) vardažodžių dgs. įnagininko formos, pvz.: *visa reikėi rañkomi dirpt*; *sa peñkomi mergomi aimū namóp*; *ilgomi daľgėmi pjaunam*; *ragū savomi akimi*; *dañtimi kriñta*; *iškirzdinėja* (medžius) *sa visomi šaknimi*; *aimū sa savomi dūkterimi*; rečiau *sa mergōmi*, *šakōmi*²⁸.

²³ J. Senkus, Pazanavykio kapsų tarmė, filol. m. kand. disertacija, mašinraštis, Vilniaus valstybinio V. Kapsuko bibliotekos Rankraštnas, Vilnius, 1955, p. 64; J. Otrębski, Gr., t. I, p. 175.

²⁴ Žr. J. Gerullis ir Chr. Stang'as, Lietuvių žvejų tarmė Prūsiose, Kaunas, 1933, p. 11.

²⁵ Ilgiau išlikus nosinius žodžio kamieno ir tvirtagalius žodžio galo balsius, ypač *ą*, *ę*, liudija ir senieji raštai, žr. A. Bezenberger, Beiträge zur Geschichte der litauischen Sprache, Göttingen, 1877, p. 30; J. Palionis, Lietuvių literatūrinė kalba XVI–XVII a., Vilnius, 1967, p. 99–103.

²⁶ Žr. J. Senkus, LKK, t. 3, p. 146–147.

²⁷ Plg. J. Endzelins, Gr., p. 470–471; Z. Zinkevičius, IBIB, p. 43.

²⁸ Formų priegaidė yra neaiški. Todėl dgs. naud. *mergōmi* ir dgs. įn. *mergōmi* (dažniau *mergomi*) skirtingas žymėjimas yra daugiau formalus.

Formaliai dgs. naudininko ir dgs. įnagininko formos skiriasi priegaide arba kirčio vieta, tačiau iš esmės tie abu linksniai vis dėlto turi vieną apibendrintą galūnę. Remiantis kitomis tarmėmis, kuriose daugiausia vartojama vienoda dgs. naud. ir įn. forma, reikia manyti, kad ji pirmiausia buvo apibendrinta *i* ir priebalsiniam kamienui²⁹, o tik paskui *-(i)o*, *é* ir kitiems kamienams³⁰.

Dgs. naudininko ir įnagininko galūnė *-mi* šiems abiem linksniam tikriausiai apibendrinta nelabai seniai, nes retkarčiais dar pasitaiko dgs. naudininko formų be *-i*, pvz.: *dú'k za'sim avižū*; *adú'k jím*; *jím pasakāū*.

§ 102. Visų vardažodžių dgs. inesyvas turi galūnę *-sa*, pvz.: *krúmu'sa*, *nasru'sa*; *bóbossa*, *pírkosà*, *drāugēsà*, *ūpēsà*; *kru'ti'sà*; *baltu'sà*, *drobinēsà*, *trijosà*, *ju'sà*, *manosà*, *tosà*. Tokia pat dgs. inesyvo galūnė plačiai sutinkama pietinėse dzūkų tarmėse — tiek Lietuvos TSR teritorijoje (maždaug iki linijos Lazdijai—Varėna—Šalčininkėliai³¹), tiek ir gretimose Baltarusijos TSR lietuviškose vietose (Gařdino, Ródūnios³², Varenāvo, Įvijōs r.) ir kt.

Yra nuomonė, kad galūninis dgs. įn. formų *a* yra atsiradęs dėl priebalsio *s* depalatalizacijos³³, tačiau greičiausiai jis bus atėjęs iš iliatyvo formų, plg. *laukú'sna*, *savósna*³⁴.

Kamienai

§ 103. Zietelos tarmėje, kaip ir lk., yra šeši pagrindiniai daiktavardžių kamienai: *(i)a*, *(i)o*, *é*, *i*, *(i)u* ir priebalsinis. Ne visi kamienai yra vienodai stiprūs ir gerai išsilaikę. Stipriausi yra *(i)a*, *(i)o* ir *é* kamienai. Likusieji *-i*, *(i)u* ir priebalsinis — yra silpnėsni: daugelį jų formų išstumia atitinkamos *(i)a-*, *(i)o-* ar *é-* kamienės formos, pvz., *(i)u* kamieno daugiskaita beveik ištisai yra išstumta *ia* kamieno daugiskaitos: *su'naī*, *su'nāmi*, *pāčēis*. Daugumas *i* ir priebalsinio kamieno mot. giminės daiktavardžių, yra perėję į *é* (*duktē* || *duktērē*, *móterē*, *zāšē* „žąsis“, *živē* „žuvis“) ar rečiau — *(i)o* kamieną (*ākšēos* || *ākštēs*), o vyr. giminės — į *(i)a* (*dañtas* || *dañčīs*, *dañteī*, *šuneī*), rečiau — į *é* kamieną (*dañtēs*, *šūnēs*).

Pasitaiko ir priešingų atvejų, pvz., kai kurie *(i)a* arba *i* kamieno daiktavardžiai atskiruose linksniuose gauna *(i)u* kamieno galūnes, pvz.: vns. įn. *keľum*, *ugñum*, šauksm. *bróláu*, *di'vūláu*.

Kiti smulkesni kamienų mišimo atvejai nurodomi po paradigmų.

Sangražinių daiktavardžių tarmėje visai neužrašyta.

²⁹ Šią ypatybę, rodos, pirmasis pastebėjo P. Aruma (LMT, p. 68), užrašinėdamas Lazūnų tarmės tekstus: „Nur die *i*-Stämme endigen in beiden Kasus regelmässig auf *-mi*“.

³⁰ Dėl formanto *-mi* kilmės žr. P. Arumaa, Untersuchungen..., p. 50–78; E. Fraenkel, min. veik., t. 2, p. 36; J. Otrębski, Gr., t. 3, p. 84–85.

³¹ Remiamasi Lietuvių kalbos atlasui (pagal „Programos“ klausimą Nr. 290) surinktais duomenimis.

³² O. Brokas, aprašinėdamas rytinės Rodūnios r. dalies (Puodžių, Lapótiškių, Zeniūnų k.) lietuvių tarmę, dgs. inesyvo galūnę transkribavo *-sa*, tačiau pažymėjo, jog *s* neminkštinamas, žr. O. Broch, NTS, t. 19, (1960), p. 21.

³³ Plg. J. Senkus, MAD, A, t. 1 (1955), p. 150; A. Laigonaitė, Vietininkai dabartinėje lietuvių kalboje, filol. m. kand. disertacija, mašinraštis, Vilnius, 1956, p. 15–16.

³⁴ Dar plg. Z. Zinkevičius, Lietuvių dialektologija, p. 239.

Kirčiavimas

§ 104. Tarmės daiktavardis turi ir nemaža savo kirčiavimo ypatumų. Tarmę primiršę žmonės daugeliu atvejų nebejaucia žodžių kirčiavimo sistemos ir palyginti smarkiai painioja kirčio vietą. Daugiausia painiojama daiktavardžių vns. įnagininko, dvs. vardininko, galininko, dgs. galininko kirčio vieta. Pvz., I ir III kirčiuotės daiktavardžių šių linksnių formos dažnai turi nukeltą kirtį į galūnę, plg.: vns. įn. *árklū* || *arklū*, *brólu* || *broľu*, *láužu* || *laužū*, *púdu* || *puodu*, *súnu* || *suñu*; *agúnai* || *aguñai*, *gálvai* || *galvai*, *márškai* || *marškai*;

dvs. vard. – gal. *du brólu* || *broľu*, *súnu* || *suñu*; *dvi bóbi* || *bobi*, *rišti* || *rišti* „rykšti“, *stráisti* || *straisti* „maišiuku“;

dgs. gal. *árklūs* || *arklūs*, *brólus* || *broľus*, *dárbus* || *darbūs*, *súnus* || *suñus*; *dróbes* *drobės*, *gálvas* || *galvās*.

Atrodo, šių formų galūnė pradėta kirčiuoti daugiausia dėl II ir IV kirčiuotės daiktavardžių atitinkamų linksnių poveikio. Nors kirtis ir nukeliamas, tačiau skirtumas tarp nevienodo kirčiavimo daiktavardžių vis dėlto nėra išnykęs, nes išlaikoma ankstyvesnioji žodžio šaknies priegaidė, kuri, išskyrus vieną kitą atvejį, daugumo daiktavardžių yra tokia pat, kaip lk. Tam tikros reikšmės kirčio vietos svyravimui turi ir daiktavardžio kirčiuotė. Trečiosios kirčiuotės žodžiai kirtį dažniau turi minėtų linksnių galūnėje, o pirmosios – šaknyje.

Atskiros II ir IV kirčiuotės daiktavardžių formos, pasakomos ir su atitrauktiniu kirčiu. Kirtis dažniausiai atitraukiamas iš trumpos galūnės į ilgą šaknį, pvz.: vns. įn. *gaĩdu*, *rėĩtu*, *veĩšu*, *žōdu*, dgs. gal. *gaĩdūs*, *blĩnus*, *žōdūs*, *piĩkas*, *viĩščas*. Tačiau šis reiškinyss daug retesnis, negu minėtasis kirčio nukėlimas į galūnę.

Dvejopai kirčiuojamų pasitaiko ir kitų linksnių. Palyginti dažnai dvejopai kirčiuojamas *ia*-kamienių daiktavardžių vns. vardininkas su galūne *-ys*, arba *-is*: kirčiuotą galūnę turinčios formos (*arklis*, *gĩlis*, *glebĩs*, *šulĩs*) neretai kirčiuojamas šaknyje (*árklis*, *gĩlis*, *glėbĩs*, *šulĩs*), o šakninio kirčiavimo formų (*añ(k)slis*, *žōdis*) kartais kirčiuojama galūnė (*an(k)slis*, *žōdis*).

Vienų daiktavardžių dvejopai dažniau kirčiuojamas vns. iliatyvas (*krúman* || *kru'mañ*, *pādan* || *padañ*, *rātan* || *ratañ*, *ski'tañ* || *ski'tan*, *sōdan* || *sodañ*) kitų – dgs. inesyvo ar iliatyvo formos (*daiktuosà* || *dáiktuosa*, *daiktu'snà* || *dáiktu'sna*, *lovu'sà* || *lōvu'sa*) trečių – vns. adesyvas, plg. § 106 ir kt.

Įvairių smulkesnių daiktavardžių ar atskirų jų formų kirčiavimo dalykų yra ir daugiau. Jie nurodomi pastabose po paradigmų.

Linksniavimas

(i) a kamienas

§ 105.

Vienaskaita

V.	<i>brólis</i> ,	<i>paĩšas</i> ,	<i>bėrnas</i> ,	<i>kāĩlas</i> ,	<i>gaĩdis</i> <i>gaĩdis</i>
K.	<i>brólo</i> ,	<i>paĩšo</i> ,	<i>bėrno</i> ,	<i>kāĩlo</i> ,	<i>gaĩdo</i> <i>gaĩdžo</i>
N.	<i>brólu</i> ,	<i>paĩšu</i> ,	<i>bėrnu</i> ,	<i>kāĩlu</i> ,	<i>gaĩdu</i> <i>gaĩdžu</i>
G.	<i>bróli</i> ,	<i>paĩša</i> ,	<i>bėrna</i> ,	<i>kāĩla</i> ,	<i>gaĩdi</i>
Įn.	<i>bróľu</i> ³⁵ ,	<i>paĩšū</i> ,	<i>bėrñu</i> ,	<i>keluñ</i> <i>kelū</i> ,	<i>gaĩdū</i> <i>gaĩdžū</i>

³⁵ Paradigmose ir tekste su dviem kirčiais pateikiamos formos rodo, jog jų gali būti kirčiuojama ir šaknis ir galūnė.

In.	vėjì,	skie ^e tè,	daiktè,	kelè;	raĩtĩ „lazdoje“
Il.	vėjin,	skie ^e taĩ,	daiktaĩ,	kelaiĩ,	ramtiĩ
Ad.	brólip,	pařšip,	bėarnipi,	gaidĩp,	gaidĩ ^e p gaidžĩ ^e p
Al.		põnop,			gaidõp gaidžõp
Š.	bról(i) brólau,		põne,	bėrne,	žaltĩ

Dviskaita

V.-G. *du brólù, du paršù, du bėarnù, du gaidù || gaidžù*

Daugiskaita

V.	brólei,	pařšai,	bernai,	gaideĩ	gaidžai
K.	brólù,	pařšù,	bernù,	gaidù	gaidžù
N.	brólami,	pařšami,	bernāmi,	gaidāmi	gaidžāmi
G.	brólùs,	pařšùs,	bėarnùs,	gaidùs	gaidžùs
In.	bróleis,	pařšais,	bernaĩs,	gaideĩs	gaidžais
In.	žirnu ^o sa,	põnu ^o s(a),	dáiktu ^o sà,	gaidù ^o sà	gaidžù ^o sà
Il.	žirnu ^o sna,	pāũtu ^o sna,	dáiktũ ^o sna,	švečũ ^o sna	
Š.	brólei,		bernai		

Pastabos. § 106. 1. Iš *a*-kamienių daiktavardžių vns. vardininko galūnės retkarčiais iškrinta judrusis *a*, pvz.: *vaĩks*, dažniau *vaĩkas*, *dĩ^eus*, dažniau *dĩ^es* || *dĩ^evas*, plg. *nechòĩ dĩ^e z gĩna* „tegu dievas saugo“.

Tokio tipo *ia*-kamieniai daiktavardžiai, kaip *artójas*, *krāũjas*, *vėjas* vns. vardininke po priebalsio *j* neretai turi galūnę *-is*: *artójis*, *krāũjis*, *vėjis*.

2. *ia*-kamienių daiktavardžių vns. inesyvas yra sutrumpėjęs, pvz.: *kaisnĩ* „gabale“, *krāũjĩ* || *krāũjĩ*, *ku^{gĩ}*, *lopšĩ*, *lovĩ*, *ramtĩ*, *rėtĩ*, *sámtĩ*, *vėjĩ*. Žodis *kāĩlas* turi *a*-kamienę vns. inesyvo formą *kelè*, plg. *daiktè*, *kraštè*.

3. Tie *ia*-kamieniai daiktavardžiai, kurie vns. vardininke baigiasi galūne *-ias*, vns. iliatyve turi galūnę *-ian* (< *-iana*) (*kelaiĩ* „į kelią, į kelionę“, *medžaiĩ*), o visi likusieji – galūnę *-in* (< *-ina*) (*loviĩ*, *ramtiĩ*, *sámtin*, *vėjin*).

4. Vns. adesyvo galūnė yra dvejopa: *-iep* arba *-ip*. Galūnė *-iep* dažniau pasitaiko kirčiuota, pvz.: *arklĩ^ep*, *dĩ^evĩ^ep*, *gaidĩ^ep*, || *gaidžĩ^ep*, *li^etuvi^ep*, *veršĩ^ep*, *Žukĩ^ep*, *žvirbli^ep*, o nekirčiuota – *-ip*: *árklip*, *Adòlip*, *Adòmip*, *berñũkip*, *Bòlũsip*, *brólip*, *Buròkip*, *dėdžũkip* „pas dėdė“, *jáučip*, *dĩ^evip*, *gaidĩp* || *gaidžĩp*, *Jònip*, *kĩškip*, *pařšip*, *põnip*, *veřšip*, *vĩrip* || *vĩriškip*. Tačiau greta pasakoma ir: *gaidĩp*, *pařšip*, *veršip* arba *Rõma^okiep*, *vĩriškiep*, *žvirbli^ep*.

Kartais pavartojama ir įvardinė vns. adesyvo galūnė, pvz.: *Žukelčikiĩp sàdegė tvártas*, plg. *maniĩp*, *mu^osiĩp*.

5. Dviskiemenių daiktavardžių vns. aliatyvas paprastai kirčiuoja galūnę *-op* (*Gaidžõp aĩsù* „eisiu pas Gaidį“, *ai^umù Žukõp*), o daugiaskiemenių – įvairiai: ir galūnę ir kamieną (*Gaidelõp nubėk*; *nuvājom Mačukõp* || *Mačũkop*; *Michailũkop* || *Michailukõp tadaĩk bėgu* „pas Michailuką (pravardė) tada bėgu“).

6. Dviskiemenių *a* kamieno daiktavardžių vns. šauksmininko galūnė yra *-e*. Kirčiuojamas toks šauksmininkas dažniausiai šaknyje, pvz.: *kab táu*, *bėrne*, *dũgno nebùt* „kad tu, berne, prasmegtum kūr“; *dĩ^eve*, *dovanók táu*; *ataĩkit šeñ*, *põne*; *vaĩke*, *krũpa^o inkáisk* „vaikė, truputį užkąsk“. Tačiau kartais kirtis pasitaiko ir ga-

lūņē, pvz.: *o kab, vaikē, stalavōjatēs* „o kaip, vaike, maitinatēs“? *diēvè māno mīlitkas* „dieve mano mielasis“.

Daugiaskiemenių (su priesagomis *-ukas, -utas*) daiktavardžių šauksmininkas daugiausia yra be galūnės, pvz.: *kiškūt nabagūt* (l.d.); *aimā, brolūk; Vosi'lūk, palāuk; vaikūt, aīk šēn*.

Kurių-ne-kurių *ia* kamieno daiktavardžių vns. šauksmininkas turi *iu*-kamiene galūnę, pvz.: *tep būstasi, brólāu* „teip einasi (sekasi gyventi), brolau“; *diēvūlāu tu mānas; tai vōt, ponālāu, kāp*.

Tarmėje neretai vietoj šauksmininko pavartojamas ir vardininkas, būtent: *ak, mānas tu katinūkas; ar nu'naik, pōnas, aisi kanā* „ar šiandien, pone, eisi kur“? *načālñi'kas* (viršininke), *padarik mán tep; àch, vaikūtas tu mīlitkas*.

7. Šalia įprastinės dgs. įnagininko galūnės *-(i)ais* retkarčiais (galimas daiktas, slavų įnagininko pavyzdžiu, iš dalies ir pagal moteriškosios giminės daiktavardžius) pasitaiko to linksnio formų ir su *-(i)ami*, pvz.: *jāučami tadaik āre* „jaučiais tada arė“; *piřštami intařdē* „pirštais įdrėskė“; *uřpile skatikami; sa švečāmi prabit; o anā būma sa tomī vilkūtami* „o ji būna su tais vilkiukais“.

8. Dgs. inesyvas neretai esti ir sutrumpėjęs, pvz.: *daržū's, kampū's, lāukū's, marškiñū's, nagīñū's* „naginėse“, *pōnu's, ruģū's*. Kartais pilnosios formos pasakomos su atitrauktu kirčiu, pvz.: *didešnū'sa vaikū'sa*.

9. Dgs. iliatyvas, retkarčiais turi kirčiuotą postpoziciją, pvz.: *nas(t)ru'snā, Žirmonu'snā* „į Žirmūnus“. Kartą išgirsta forma su galūne *-uosan*: *ši'na' stogū'san sakrāudinēja* „šieną krauna į stirtas“.

Daiktavardžių dgs. adesyvas ir aliatyvas jau nebevartojami.

10. Dgs. šauksmininkas pasitaiko retai. Jis sutampa su dgs. vard., pvz.: *kab jūmi, pōnai, visa geraī būtu'p* „kad jums, ponai, viskas gerai būtų“; *àch, brólei manī; kanā jūs, vīrai, aīmat* „kur jūs, vyrai, einate“.

§ 107. Zietelos tarmėje *a* kamieno yra dar žodžiai: *mēnas* „mėnuo, mėnulis“, *ia* kamieno – *tuľžīs* ir *vōris* „oras“. Vietoj *a* kamieno žodžių *āžaras, vīras* kartais gali būti pasakoma ir *āžaris, vīris*, vns. gal. *āžari', vīri'*.

2. Šalia *ia*-kamienių formų su afrikatomis (*gaidžo, gaidžū, gaidžeī, rañčo, rēčo, žōdžo*) vartojamos ir beafrikatės formos (*gaīdo, gaidū, gaidēī, rañfo, rēfo, žōdo*). Jos greičiausiai yra atsiradusios pagal afrikatų neturinčias tos pačios paradigmos kitas formas (*gaidīs, rañtis, gaīdi', rañti', ramtī, rēti', rañtiñ, rētin*). Tas pats pasakytina ir apie rečiau pasitaikantį atvirkštinį reiškinių, pvz.: *gaidžīs, dañčīs, žōdžīs, dañči', žōdži', žōdžiñ*.

3. IV kirčiuotės yra *lāpas, ku'gīs, tuľžīs, žaltīs, rāžnas* „šluotos kotas“.

(i) o kamienas

§ 108.

Vienaskaita

V.	<i>bōba</i> „žmona, moteris“, <i>momā</i> „mama“, <i>galvā,</i>	<i>giřā, marti marčā</i>
K.	<i>bōbos</i>	<i>momōs, galvōs, giřos, marčōs</i>
N.	<i>bōbai,</i>	<i>mōmai, gálvai, giřai, mařčeī</i>
G.	<i>bōba',</i>	<i>mōma', gálva', giřa', mařča'</i>
Įn.	<i>bōbai,</i>	<i>momái, gálvái, giřái, marčái</i>
Įn.	<i>stráistoī,</i>	<i>galvōī, giřoī</i>
Il.	<i>stráiston,</i>	<i>galvōn, giřōn,</i>

Ad. <i>bóbaip</i> ,	<i>mōmaip</i> ,	<i>marčėip</i>
Al.	<i>Katri'nōs(p)</i> ³⁶	
Š. <i>bóba</i> ,	<i>mōma</i> ,	<i>tātà</i> <i>tāt</i>

Dviskaita

V.-G. *dvi bóbi*, *dvi mōmì*, *dvi gálvi*, *dvi martì*.

Daugiskaita

V. <i>bóbos</i> ,	<i>mōmos</i> ,	<i>gálvos</i> ,	<i>giřos</i> ,	<i>marčėos</i>
K. <i>bóbu</i> ,	<i>mōmu</i> ,	<i>galvū</i> ,	<i>giřu</i> ,	<i>marčėū</i>
N. <i>bóbomi</i> ,	<i>mōmomi</i> ,	<i>galvómi</i> ,	<i>giřomi</i> ,	<i>marčėómi</i>
G. <i>bóbas</i> ,	<i>momàs</i> ,	<i>gálvas</i> ,	<i>giřàs</i> ,	<i>marčėàs</i>
Įn. <i>bóbomi</i> ,	<i>mōmomi</i> ,	<i>galvōmì</i> ,		<i>marčėōmì</i>
In. <i>bóbosa</i> ,		<i>galvosà</i> ,	<i>giřósa</i> ,	<i>marčėosà</i>
Il. <i>bóbosna</i> ,		<i>galvósna</i> ,	<i>giřosna</i>	
Š. <i>bóbos</i> ,				<i>meřgos</i>

Pastabos. § 109. 1. Vns. naudininko formos dažniausiai kirčiuojamos šaknyje, pvz.: *bóbai*, *pāčėi*, *tētai*. Tačiau kartais pasitaiko šio linksnio formų ir su kirčiuota dažniausiai tvirtagalės priegaidės galūne, pvz.: *Katri'naì reika dapadēt* „Katerinai reikia padėti“; *marčėi pasakāū tiktaiķ vi'naì* „tik vienai marčiai pasakiau“; *kámgi tai mergai reika; dú'si pačėi krūpa* „duosi žmonai truputį“; *padėk savaì tetaì kunōdni'ka kāst* „padėk savo tetai bulviėnėjus grėbti“. Vieną kartą užrašyta vns. naudininko forma ir su kirčiuota tvirtaprade galūne: *pasakik tai mergái*. Galimas daiktas šios formos yra senovinio galūninio kirčiavimo daiktavardžių (oksitonų) liekanos.

2. Kirčiuota vns. įnagininko galūnė *-(i)ai* visada yra tik tvirtapradė, pvz.: *galvái*, *giřái*, *mergái*, *pirkái*. Net ir nekirčiuotos šios galūnės dvibalsio *-ai* (*kójai*, *karvákai*) pirmasis sandas yra aiškesnis negu vns. naudininko galūnės tokio pat dvibalsio pirmasis sandas (*mōmai*, *piřkei*).

3. Vns. inesyvas yra sutrumpėjęs, pvz.: *galvōji*, *márškoji*, „antklodėje“, *pirkōji*, *Vilňoi* „Vilniuje“. Gal būt, *e* čia yra nukritęs neseniai, nes E. Volteris greta *girioi* dar rašo *pirkióje*³⁷.

4. Vns. adesyvo *o*-kamienė galūnė yra *-aip*, *io*-kamienė – *-iaip* (taria *-eip*), pvz.: *avíkaip*, *bóbaip*, *meřgaip*, *mōmaip*, *Juzəfaip*, *Kateri'naip*, *Šėňkaip*, *Vikteip*. Kirčiuota vns. adesyvo galūnė turi dažniausiai tvirtagalę priegaide, pvz.: *marčėip*, *mergaip*, *momaip*, *pačėip*, *vištaip*, *Kaškaip*, *Katri'naip*. Formos su tvirtaprade priegaide vns. ad. retos: *marčáip*, *momáip*.

5. Daiktavardžių aliatyvo tarmėje yra užfiksuota tik pora pavyzdžių: *Katri'nōs* (< *Katri'nōsp*) ir mot. g. forma su vyriškąja vns. aliatyvo galūne *Lenkóp nuvejāū* (*Lenkà* – Zasečių k. pavardė).

6. Greta vns. šauksmininko formų su galūne *-a* (*aik tu*, *bóba*, *nug manė* „eik tu, boba, nuo manęs“; *mōma*, *dú'k pi'nùko*; *búk svi'kà*, *tāta* || *tetà* „lik sveika, teta“), retkarčiais pasitaiko ir sutrumpėjusių formų, pvz.: *tāt*, *aik šėň*.

³⁶ Ši aliatyvo forma paimta iš P. Arumos, žr. P. Arumaa, LMT, p. 70.

³⁷ Žr. E. Wolter, MLLG, t. 4, p. 169, 172.

§ 110. 1. *io* kāmieno žodžiai *marti*, *pati*, tikriausiai dėl paradigmos išlyginimo, vns. vardininke kartais tariami *marčà*, *pačà*. Šio kāmieno yra ir senesnė Vilniaus miesto vardo forma *Vil̃na*. o kāmieno yra: *grucà* „grucė“, *plėvà* „plėvė“, *žirklos*, *žvirždos* „smiltys“.

2. Skirtingai nuo lk. kirčiuojami šie tarmės žodžiai: II ir IV kirčiuotės gali būti: *kapà*, *rankà*, *vištà*, *mergà*, *plėvà*, *apačà*, *vir(k)ščà*. II kirčiuotės yra vediniai su priešaga -yčia (*bazni·čà* „bažnyčia“, *sprageli·čà*, *teli·čà*); III kirčiuotės su -iena (*avi·ži·nà*, *žirni·nà*). IV kirčiuotės yra: *ši·và* „šeiva“, *pirkà*.

ė kāmienas

§ 111. *ė* kāmieno daiktavardžiai kaitomi šitaip:

Vienaskaita				
V.	<i>kárvė</i> ,	<i>bitė</i> ,	<i>gerklė</i> ,	<i>drągė</i> „šeima“, <i>pelė</i>
K.	<i>kárvės</i> ,	<i>bitės</i> ,	<i>gerklės</i> ,	<i>drągės</i> <i>pelės</i>
N.	<i>kárvei</i> ,	<i>bitei</i> ,	<i>grklai</i> ,	<i>drągei</i> , <i>pėlai</i>
G.	<i>kárvæ</i> ,	<i>bitæ</i> ,	<i>gærkla</i> ,	<i>drągæ</i> , <i>pæla</i>
Įn.	<i>kárvæi</i> ,	<i>bitėi</i> ,	<i>gærklái</i> ,	<i>drągėi</i> , <i>pelái</i>
Įn.		<i>ùpėi</i> ,	<i>gerklėi</i> ,	<i>drągėi</i> ,
II.		<i>ùpėn</i> ,	<i>gerklėn</i> ,	<i>drągėn</i>
Ad.	<i>kárveip</i> ,	<i>biteip</i>	<i>kāteip</i> <i>kateip</i>	
Š.	<i>kárve</i> ,	<i>momute</i> ,		
				<i>kāte</i>

Dviskaita

V.-G.	<i>dvi kárvi</i> ,	<i>dvi biti</i> ,	<i>dvi drągi</i> ,	<i>dvi pelvi</i>
-------	--------------------	-------------------	--------------------	------------------

Daugiskaita

V.	<i>kárvės</i> ,	<i>bitės</i> ,	<i>gærkles</i> ,	<i>drągės</i> ,	<i>pāles</i>
K.	<i>kárvū</i> ,	<i>bitū</i> ,	<i>gerklū</i> ,	<i>drągū</i> ,	<i>pelū</i> ,
N.	<i>kárvėmi</i> ,	<i>bitėmi</i> ,	<i>gerklėmi</i> ,	<i>drągėmi</i> ,	
G.	<i>kárves</i> ,	<i>bitės</i> ,	<i>gærklàs</i> ,	<i>drągės</i> ,	<i>pelàs</i>
Įn.	<i>kárvėmi</i> ,	<i>bitėmi</i> ,	<i>gerklemi</i> ,	<i>drągėmi</i>	
Įn.	<i>kárvėsa</i> ,	<i>bitėsà</i> ,	<i>gerklesà</i> ,	<i>drągėsà</i>	
II.	<i>kárvėsna</i> ,	<i>bitėsna</i> ,		<i>drągėsna</i>	
Š.	<i>kárvės</i>				<i>kātės</i>

Pastabos. § 112. 1. Greta įprastinių *ė* kāmieno vns. naudininko formų su kirčiuota šaknimi (*kárvei*, *kāūlai*, *kātei*, *pōnei*, *bitei*, *pāūštei*) kartais pasitaiko viena kita forma su kirčiuota galūne. Kirčiuotą galūnę turi tik trumpinės arba tvirtagalės šaknies žodžiai, pvz.: *bitei*, *katei*, *kāulai*, *pāūštei*.

2. Dėl vns. įn. galūnės -*æi* ir retkarčiais pasitaikančios -*e* žr. § 100.

3. Vns. inesyvas yra sutrumpėjęs: *drągėi*, *pūšėi*, *ùpėi*³⁸.

4. Vns. adesyvas dažniausiai kirčiuojamas šaknyje: *Burokí·neip zladijei bit* „pas Burokienę buvo vagys;“ *ví·nas su·nūs bit Kāseip* „Kasė turėjo vieną sūnų“; *mergiteip grāžūs plāukaĩ*. Kirčiuota galūnė reta: *kateip nagaĩ ilgĩ*; *poneip li*

³⁸ E. Volteris (MLLG, t. 4, p. 172) rašo dar *upeja* (sagàwo *Alėna upeja*).

kāū. Suvienbalsējusi galūnē *-ep* (<*-iep*<*-eip*, gal būt, kaip ir žodyje *vi^ekāū* || *vikāū* || *vekāū* „greičiau“) girdėta žodyje *mergitep*.

Vns. ir dgs. aliatyvo formų nepastebėta.

5. Vns. ir dgs. šauksmininkai labai reti.

§ 113. *é* kamieno paradigmos vns. naudininko, vns. ir dgs. galininko ir vns. šauksmininko kamiengalio balsiai *é*, *e*, *a* ir dvigarsis *ei* po sukietėjusių priebalsių *l*, *r*, *š* yra išvirtę į *ε*, *a*, *a*, *ai*, pvz.: *gru^ošē*, *grūša^o*, *gru^ošās*, *kāūle*, *kāūlai*, *kāūla^o*, *kāulās*; *žāgre*, *žāgra^o*, *žagrās*; *mergēla^o*, *vu^ogēla^o*. Taigi šių linksnių galūnės faktiškai sutampa su tų pačių *o* kamieno linksnių galūnėmis, žr. § 108. Dėl to analogiškai į *o* kamieną kartais pereina taip pat vns. kilmininko ir dgs. vardininko formos, pvz.: *gru^ošōs*, *grūšōs*, *sāulos*, *ski^olōs*, *skilos*, *žirklos*.

§ 114. 1. Tarmėje *é* kamieno yra šie žodžiai: *bāle* „purvas, bala“, *blusē* „blusa“, *gīslē* „gysla“, *daļgē*, *kārtē* „kartis“, *kūlē* „kulšis“, *mārēs*, rečiau *māfos*, *pēntē* „kulnis“, *pāūstē*, *pōnē* || *ponē* „ponia“. Dvejopo kamieno žodis yra *sēkle* || *sēkla*. Į *é* kamieną linkęs pereiti ir daiktavardis *kōjēs*, *kōjēmi*;

2. II ir IV kirčiuote kirčiuojami šie žodžiai: *bitē* || *bitē*, *daļgē* || *daļgē*, *klešnē* || *klāšnē* „kelnių kiška“, *mūsē* || *musē*, *pōnē* || *ponē*, *pūsē* || *pusē*, *viŗvē* || *virŗvē*, *veŗpštē*, rečiau *veŗpštē*.

IV kirčiuotės yra šie žodžiai: *meņtē*, „dalgio galastuvas“, *rumbē* „siulė, rantas“, *sku^olē* „votis, skaudė“, *ti^esē* „dešinė“, *žvaiždē*.

i kamienas

§ 115. Daugumas *i* kamieno daiktavardžių yra moteriškosios giminės. Vyrishkosios giminės yra tik *aņglis*, *daņtis*, *di^everis*, *gelažis*, *zvēris* (dažniau *žvēris*), *ūgnis* (jo vietoje dabar dažniau vartojamas taip pat vyrishkosios giminės žodis *šiltis*).

Vienaskaita

V.	<i>klónis</i> ,	<i>širdis</i> ,	<i>daņtis</i> ,	<i>akis</i>
K.	<i>klóni^s</i> ,	<i>širdi^s</i> ,	<i>daņto</i> <i>daņčo</i> ,	<i>akiēs</i> <i>akēs</i>
N.	<i>klónei</i> ,	<i>širdei</i> (prig. <i>širdi</i>),	<i>daņtu</i> <i>daņču</i> ,	<i>ākei</i>
G.	<i>klóni^o</i> ,	<i>širdi^o</i> ,	<i>daņti^o</i> ,	<i>āki^o</i>
Įn.	<i>klónaį</i> ,	<i>širdėį</i> ,	<i>daņtū</i> <i>daņčū</i> ,	<i>akėį</i>
In.	<i>klóni^o</i> ,	<i>širdi^o</i> ,	<i>daņtī</i> ,	<i>akī</i>
Il.	<i>klónin</i> ,	<i>širdin</i> ,	<i>daņtin</i> ,	<i>akįn</i>
Ad.			<i>zvērip</i> , <i>žīveip</i> , <i>zāseip</i>	

Dviskaita

V. G.	<i>dvi širdi</i> ,	<i>du daņtū</i> ,	<i>dvi aki</i> ,	<i>dvi za^osi</i>
-------	--------------------	-------------------	------------------	-----------------------------

Daugiskaita

V.	<i>klónēs</i> ,	<i>širdēs</i> <i>širdes</i> ,	<i>daņtēs</i> <i>daņtei</i> ,	<i>ākēs</i>
K.	<i>klónū^o</i> ,	<i>širdū^o</i> ,	<i>daņtū</i> <i>daņčū</i> ,	<i>akū</i>
N.		<i>širdimi</i> ,	<i>daņtimi</i> <i>daņtāmi</i> ,	<i>akēmi</i> <i>akimi</i>
G.	<i>klónis</i> ,	<i>širdis</i> ,	<i>daņtūs</i> <i>daņtis</i> ,	<i>akis</i> <i>akēs</i>
Įn.	<i>klónimi</i> ,	<i>širdimi</i>	<i>daņteis</i> <i>daņtimi</i> ,	<i>akimi</i>
In.	<i>klóni^osa</i> ,	<i>kru^oti^osā</i> ,	<i>daņti^osā</i> ,	<i>aki^osā</i>
Il.	<i>klóni^osna</i> ,	<i>kru^otisna</i> ,	<i>daņtisna</i> ,	<i>akisnā</i>

Pastabos. § 116. 1. Daugelis *i*-kamienių daiktavardžių greta vns. vardininko galūnės *-is* gali turėti ir *-ė*, pvz.: *nósis* || *nósė*, *kařstis* || *kařstė* „nauda“, *pažařtis* || *pažařtė*, *řirdis* || *řirdė*, *verpřtis* || *verpřtė* || *verpřtė*, *za'sis* || *zāsė* || *za'sė*, *řivis*, dažniau *řivė* || *řivė*.

2. Moteriškosios giminės vns. kilmininkas taip pat neretai turi gretiminę *ė*-kamienę formą, pvz.: *iř áusės pakėle* „už ausies pakėlė“; *nėr kařstės* „nėr naudos“, *an naktės atėj* „nakčiai atėjo“; *an klónės gāno* „klonyje gano“. Vyriškosios giminės vns. kilmininkas yra perėjęs į *ia* kamieną: *aňglo*, *daňio*, *zvėro*.

3. Vietoje senosios mot. g. *i*-kamienių daiktavardžių vns. įnagininko galūnės *-imi* dabar apibendrinta *ė* kamieno galūnė *-aį*: *nósai*, *řivai* (dėl jos žr. § 100), o vietoje vyr. g. įnagininko — *ia* kamieno galūnė *-(i)u*: *anglū*, *gėlažu*, *žvėru*. Iš *io* ir *iu* kamieno atėjusios galūnės pasitaiko tik suprieveiksmėjusiose lytyse, pvz.: *nakčė* (dažniau *nakčėį*) *kab ima lót*; *kad ānas ugñu m* (< *ugnim*?) *nepažnótur* „kad jis visiškai nepažintų“.

4. Vns. inesyvas yra sutrumpėjęs: *ausi*, *nósi*, *řirdi*. Mot. g. vns. adesyvo galūnė yra tokia pat, kaip ir *ė* kamieno: *zāseip*, *živeip*, o vyr. g. galūnė *-ip* yra sutapusi su priebalsinio ir nekirčiuota (*i*) *a* kamieno galūnė: *dėverip*, *zvėrip*.

5. Moteriškosios giminės *i*-kamienių daiktavardžių dgs. vardininkas beveik ištisai yra perėjęs į *ė* kamieną: *ākės*, *āšės*, *āūsės*, *šāknės*, *zāsės*. *ė*-kamienės vyriškosios giminės vardininko formos retos, pvz.: *daňtės*, *dūrės*, *řirdės*. Dažnesnė vyr. g. dgs. vardininko forma yra su galūne *-ei* ~ *iai*, pvz.: *anglei*, *daňtei*, *gelažei*, *zvėrei* (tačiau ir: *gėlaži's*, *zvėri's*). Su senąja priebalsinio kamieno galūne *-es* užrašyta tik viena kita dgs. vardininko forma: *daňtes*, *dūres*, *řirdes*.

6. Dgs. kilmininkas turi galūnę *-(i)u*, pvz.: *ākū*, *āušū*, *daňtū* || *daňčū*, *kru'tū*, *naktū*, *nóšu*, *peřū* || *pečū*, *piriřū*, *za'sū* || *zāšu*, *řivū*. Išsiskiria tik du žodžiai: *dūru* ir *zvėrū*.

7. Dgs. galininko galūnė yra dvejopa: *-is* (*akis*, *ařis*, *āusis*, *daňtis*, *naktis*, *řivis*) ir *-es* — *ašės*, *šaknės*, *živės* || *živės*, *za'sės*.

8. Su sutrumpėjusia dgs. inesyvo galūne užrašytas tik vienas pavyzdys: *anā tūri dantīs nāka* „ji kažką turi dantyse“. Kartais pasitaiko ir *ė*-kamienių formų, pvz.: *dūrėsa*.

9. Dgs. iliatyvas greta formų su galūne *-i'sna*, kiek rečiau turi ir formų su *-ėsna*: *pažurėk abejōs akisna*; *šmeřtis nēžuri dantīsna* „mirtis nežiūri į dantis“; *māřtė dūrisna* || *dūri'ėsna*, *řiv'ėsna*. Kirčiuojamas daugiausia priešpaskutinis skiemo, nors kartais pasakoma ir: *kō žūri danti'snā*.

§ 117. 1. Kaip matome, *i* kamienas yra gerokai aptrupėjęs: vieni žodžiai jau ištisai yra perėję į kitus kamienus (žr. § 114), kitų pereina tik atskiros formos, pvz.: net trijų kamienų formas turi žodis *daňtis* || *daňčis*, kartais *daňtas*, plg.: vns. kilm. *daňčo* || *daňti's*; dgs. vard. *daňtei* || *daňtės*, dgs. naud. *daňtimi* || *daňtėmi* || *daňtāmi* || *daňčāmi*. Iš *io* kamieno atėjusių formų maža, pvz.: vns. įn. *nakčė*, dgs. vard. *ākšcos*, dgs. naud. *ařōmi*, dgs. įn. *nakčomi*, dažniau *naktimi*.

2. Pažymėtina nemaža *i* ir priebalsinio kamieno formų turinti daiktavardžio *žmónės* paradigma, pvz.: dgs. vard. *žmónės* || *žmón'es*, rečiau *žmónes* || *žmóni's* (|| *žmogaĩ*, plg. § 119₈), kilm. *žmoňū*, naud. *žmonėmi* || *žmonimi* || *žmoňāmi*, gal. *žmónis*, rečiau *žmónes*, įn. *žmonėmi*, rečiau *žmonimi*, *žmoneis*, įn. *žmoni'sā* || *žmónesā*, il. *žmonisna*, || *žmoni'ėsna*.

Sunku būtų patikėti, kad nykstančių *i* ir priebalsinio kamienų formos šioje paradigmoje yra naujos. Greičiausiai jos yra išlikusios dar iš to laiko, kai *žmogus* buvo priebalsinio kamieno, plg. Lazūnų tarmės formą *žmuoį*.

3. Žodis *dūrės* yra šakninio kirčiavimo. Dvejetainis kirčiuojamas tik dgs. inesyvas ir iliatyvas: *dūrėsa* || *dūri'sà*, *dūrėsna* || *dūrisna*.

IV kirčiuotės yra *švirtis* (šis žodis išgirstas tik iš vieno senuko).

Žodžio *za'sis* daugiskaitos formos kirtį turi daugiausia galūnėje, tačiau sakoma ir *zāšu'*, *zāsimi*, *zāsėsna*, plg. retkarčiais vartojamą vns. vardininko formą *zāsė*.

(i)u kamienas

§ 118. *u* kamieno daiktavardžių Zietelos tarmėje yra labai nedaug. Be to, daugumas jų yra vienaskaitiniai, pvz.: *alūs*, *dangūs*, *li'tūs*, *medūs*, *pākus*, *vidūs*, *cūkrus*. *iu* kamieno daiktavardžių yra kiek daugiau: *bōčūs*, *kāpčūs*, *lājus*, *pāčūs*, *salđtē'nūs*, *švilūs*, *ru'kōčūs* ir kt.

Vienaskaita

V.	<i>pākus</i> ,	<i>su'nūs</i> ,	<i>viršūs</i> ,	<i>bōčūs</i> <i>bōčis</i>
K.	<i>pākāus</i> ,	<i>su'nāūs</i> ,	<i>viršāūs</i> ,	<i>bōčo</i>
N.	<i>pāku</i> ,	<i>sūnu</i> ,		<i>bōču</i>
G.	<i>pāku'</i> ,	<i>sūnu'</i> ,	<i>viršu'</i> ,	<i>bōču'</i> <i>bōči'</i>
Įn.	<i>pākū</i> ,	<i>sūnū</i> ,	<i>viršū</i> , <i>meduñ</i>	<i>bōču</i>
In.	<i>dangu'si</i> ,		<i>viršu'si</i> <i>viršuī</i> ,	
Il.	<i>danguñ</i> ,		<i>viršuñ</i> ,	
Ad.		<i>sūnip</i> <i>su'nī'p</i> ,		<i>bōčip</i> <i>bōčup</i>
Al.				<i>Mikalōjop</i>
Š.		<i>su'nāū</i>		<i>bōču</i>

Dviskaita

V. -G.	<i>du turgū</i> ,	<i>sūnū</i> ,	<i>viršū</i> ,	<i>žmōgū</i> ,	<i>bōču</i>
--------	-------------------	---------------	----------------	----------------	-------------

Daugiskaita

V.	<i>turgai</i> ,	<i>su'naī</i> <i>sūnu's</i> ,	<i>viršai</i> ,	<i>bōčei</i>
K.	<i>turgū</i> ,	<i>su'nū</i> ,	<i>viršū</i> ,	<i>bōču'</i>
N.	<i>turgāmi</i> ,	<i>su'nāmi</i> <i>su'nūmi</i> ,	<i>viršāmi</i> ,	<i>bōčami</i>
G.	<i>turgūs</i> ,	<i>sūnūs</i> ,	<i>viršūs</i> ,	<i>bōčūs</i>
Įn.	<i>turgais</i> ,	<i>su'naīs</i> ,	<i>viršaīs</i> ,	<i>bōčeis</i>
In.	<i>turgu'sà</i> ,	<i>su'nū's</i> <i>su'nu'sà</i> ,		<i>bōču'sa</i>
In.	<i>turgū'sna</i> ,	<i>su'nū'sna</i> ,		<i>bōču'sna</i>

Pastabos. § 119. 1. Daugelio *iu*-kamienų daiktavardžių vns. vardininko galūnė yra dvejetainė: *-ius* ir *-is*, pvz.: *bōčūs*, *dīšlūs* || *dīšlus*, *pāčūs*, *ru'kōčūs*, *salđtē'nūs*, *švilūs*, *ūžančūs* „užantis“ ir greta *pāčis*, *ru'kōčis*, *ūžančis*. Pasitaiko į *a* kamieną perėjusių ir *u* kamieno žodžių, pvz.: *viršas* || *viršūs*.

Tie *iu* kamieno daiktavardžiai, kurių kamiengalyje yra galintys sukietėti priebalsiai *r*, *š*, *c*, vns. vardininke kartais turi *u* kamieno galūnes, pvz.: *aspadōrus* || *aspadōris* „šeimininkas“, *kermōšūs* || *kermōšis* „didelis turgus“, *palācus* „rūmai“, *plācus* „aikštė“.

2. *u*-kamienių daiktavardžių vns. kilmininkas šalia galūnės *-aus* (ir *medaūs* ir *alāūs*; iš *vidaūs gražast*, *kap iš viršāūs*), turi ir kiek retesnę gretimą *a* kamieno galūnę, pvz.: iš *dañgo mātē*; *an tuřgo važinėjo Zitelon*, o *iu* kamieno vns. kilmininkas — dažnesnę *ia*-kamenę galūnę, pvz.: ir *bōēo nebit namī*; ir *stōja gaidīs an kăpēo*; *važūja an kermōšo Liđon*, rečiau *an ri'tōjāus bus*; *nug pāčāus; mārļāus „marlės“*.

3. *iu* kamieno daiktavardžių vns. galininkas dažnai pasakomas ir su kitų kamienų galūnėmis, pvz.: *sūna' momā ište'sēnegīva'*, *bit pīe Vīlni'* „buvo (gyveno) apie Vilnių“; *pīe pāčī' dīrbasi*.

4. Vns. įnagininko galūnė *-um*, pvz.: *lig li'tuṁ; kvepētū meduṁ: sa cukruṁ* pasitaiko retokai. Dar dažniau sakoma: *sa cūkru*, *sa medū*; *sa bōēū* ir *momāi*.

5. Vns. inesyvas ir iliatyvas irgi turi dvejopas galūnes, pvz.: *būsta dangūi*; *būvom tuřgui*; ir *vidūi* ir *viršūi kāršta biti*; *āugo danguṁ*; *nuvažāvom Nogardaṁ tuřguṁ*; *sałdi'nuṁ nekrāuna mīlū*; *viršuṁ* ir *apačōn padkēldinēi* ir greta: *medē pristāpino mūsē „meduje prigėrė musē“*, *būsta Vīlni'*; *katē pāčī' sēdēi*; *medaṁ inkišāu pirštū*; *kunodās kăpčīn supīle*.

6. Vns. adesyvas paprastai yra toks pat, kaip (*i*)*a* kamieno, pvz.: *klāuša bōčip*; *pasiklāusk sūnip*; *su'nīp būvom*; *tām žmogip arklīs prapūole*; *žmogip* (|| *žmogīep*) *valasai*, *paršīp šarei* „(žmogaus — plaukai, paršo — šeriai (vadinasi))“. Senujų (*i*)*u* kamienių formų pasitaiko tik liekanų. Ją greičiausiai turi iš pagiriškės P. Chaleckienės užrašytas pavyzdys: *vi'nām bōēup bit keturi su'naī. u-kamenē vns. adesyvo galūnė pavartota su a kamieno žodžiu pōnas: rūdenip kunodās mōterēs pōnup dīrbo* „rudenį moterys bulves pas pona kasė“.

Minėtina ir *ia*-kamenė vns. aliatyvo galūnė, pavartota su *iu*-kamine forma vns. adesyvo prasme: *Mikalōjop būvot?* „ar pas Mikalojų buvot?“

7. (*i*)*u*-kamienių daiktavardžių daugiskaita kone ištisai yra perėjusi į (*i*)*a* kamieną (plg. paradigmą). Senujų (*i*)*u*-kamienių formų užfiksuota vos viena kita, pvz.: dgs. vard. *mūsū bōčīs* ir *jō bōčīs biti rodnī brōlei*, *jāū di'džūko sūnu's*; dgs. naud. *bōčīs su'nūmi* (|| *su'numi*) *pārdu'dinēi* (ūki).

8. Daiktavardžio *žmogus* (— retai *žmogūs*³⁹) dviskaitos vard. — gal. yra *dū žmogū*, dgs. vard. *žmogaī* (|| *žmōnēs* || *žmones* || *žmōni's*, žr. § 117₂), dgs. kilm. *žmogū*, dgs. naud. *žmogāmi*, dgs. gal. *žmogūs*, dgs. įn. *žmogaīs*, dgs. in. *žmogū's* || *žmogu'sā*, dgs. il. *žmogū'sna*.

120. 1. Nors tarmės (*i*)*u* kamienas labai negausus, tačiau atskiri jo linksniai yra palyginti gajūs ir prasibrauna net į kitus kamienus, pvz.: vns. įn. *aik keļuṁ*; *kad ānas ugūṁ*; vns. šauksm. *artōjāu*, *brōlāu*, *dievūlāu ponālāu*.

Atskirų daiktavardžių paradigmose (*i*)*u*-kamienės formas turi ir kai kurie kiti linksniai, pvz.: vns. vard. *anā kăpina*, *kap šīlīūs* „ji dēgina, kaip ugnis“; *vasarōjus* (dažniau *vasarōjas*, *-ōjis*); vns. kilm. *pīrko medžāūs an visōs pīrkōs* „pīrko medžio (medžiagos) visai pirkiai“; *an ri'tōjaus* (dažniau *ri'tōjo*); *šīlīāūs nebit* „ugnies, šilumos, žiburio nebuvo“; *vasarōjāus*; vns. in. *medžūi kīrmēles* „medyje kirmėlės“; *šīlīūi dāga*.

2. Žodžio *žmogus* daugiskaita yra ketvirtosios kirčiuotės, o vienaskaita — įvairi: vns. įn. ir ad. kirtį turi dažniausiai šaknyje, priegaidė neaiški: *žmogū*, *žmōgu*, *žmōgip*,

³⁹ Forma *žmogūs* kiek dažniau pasitaiko su *u*-kamieniais būdvardžiais, pvz.: *brangūs*, *gražūs skupūs žmogūs*.

rečiau žmogū, žmogip || žmogīep. Dažniausiai kirtį šaknyje turi ir žodžio bōči(u)s visos formos.

Ketvirtos kirčiuotės yra li·tūs. Žodžio tuīgus vienaskaita yra antrosios, o daugiskaita — ketvirtosios kirčiuotės.

Priebalsinis kamienas

§ 121. Tarmėje yra keletas priebalsinio (*n* ir *r*) kamieno daiktavardžių. Beveik visi *n* kamieno daiktavardžiai yra vyriškosios giminės, pvz.: *akmū°*, *piēmū°*, *rudū°*, *šū°*, *tešmū°*, *vandū°*. Tačiau *rudū°* || *rudenē* ir *vandū°*, tikriausiai dėl slavų kalbų atitinkamų žodžių įtakos, neretai pereina į moteriškąją giminę, pvz.: *ilgà rudū°* || *rudenē*, *an rudenēs*, *lig rūdenēi*; *tokà vandū°* bit, *nāvet kārvē negērē* „toks (nešvarus) vanduo buvo, net karvė negērė“. Moteriškosios giminės yra ir į *o* bei *ē* kamienus pereinantis *n* kamieno daiktavardis *sēmenos* || *sēmenēs*.

Priebalsinio *r* kamieno daiktavardžiai — *duktē* (rečiau *dukterē*), *móterē* (šalia *móteriškis*), *sesū°* — yra moteriškosios giminės. To paties kamieno vyriškosios giminės žodis *dīeveris* || *dīeveris* (ret. *dīeverīs*) yra beveik ištisai perėjęs į *ia* kamieną.

Į *a* kamieną yra perėjęs *s* kamieno žodis *mēnas* „mėnuo, mėnulis“.

§ 122. *n* ir *r* kamieno daiktavardžių linksniavimo paradigma:

Vienaskaita

V.	šū° šuvà šūnis,	piēmū°,	sesū° seserē
K.	šūnī°s šūño	piēmeño,	seserēs
N.	šūñu prig šūni,	piēmeñu,	sāserei, reč. seserei
G.	šūni°,	piēmeni°,	sāseri°
Įn.	šūñū,	piēmeñū,	sāseráį
Įn.		vañdenī	
II.	šūniñ	piēmeniñ	
Ad.	šūnip šūnīp ⁴⁰ ,	piēmenip piēmenīep, sāserei°p, ret. seserāip	

Dviskaita

V.G.	du šūñū,	du piēmeñū,	dvi sāseri
------	----------	-------------	------------

Daugiskaita

V.	šūnēs šūnes šuneī,	piēmenai piēmeneī,	sāsērēs sāseres
K.	šūñū, reč. šūñū	piēmenū piēmeñū,	seserū
N.	šūnīmi šūñāmi,	piēmeñāmi,	sāsērēmi sāserimi
G.	šūnis šūñūs,	piēmeñūs,	sāsēres sāsēris
Įn.	šūnīmī šūneīs,	piēmenaīs piēmenāmi	piēmeñāmi,
			sāsērēmi sāserimi
Įn.	šūnīsà šūñūs(à),	piēmeñūūs(à),	sāsērēsà
II.	šūnīsna šūñūsna,	piēmeñūūsna piēmenūūsna,	seserēsna

Pastabos. § 123. Senąsias priebalsinio kamieno galūnes tarmėje yra išlaikę tik nedaugelis linksnių, pvz.: vns. vard. *šū°*, *sesū°*, *tešmū°*; dgs. kilm. *akmenū*, *dukterū*, *obelū*, *piēmenū*, *šūñū*, *seserū*; su prielinksniais vyr. g. vns. naud. *lig rūdeni*; *prig šūni*;

⁴⁰ Ši forma paimta iš Chr. Stango (NTS, t. 18, p. 186–187).

retkarčiais vns. kilm. ir dgs. vard. *seserės duktė; tris sėseses; šūnes jūs, do ir visa; jaib tris dukteres bīt* „ji tris dukteris turėjo“, plg. dar K. Būgos užrašytą formą *pýmenes*. Kad čia yra senoji dgs. vardininko galūnė *-es*, rodo forma su iškriusiu trumpuoju *-e*, pvz.: *dvi čā dūkters, viēnā teñ*.

Vyriškosios giminės vns. adesyvo galūnė *-ip, i'p* yra sutapusi su tokia pat *i-* ir *ia-* kamienių daiktavardžių galūne: *šūnip, šūni'p, pi'menip, rūdenip*. Vyriškosios giminės adesyvo galūnė kartais perkeliama moteriškosios giminės žodžiams, pvz.: *dūkterip* (dažniau *dūktereip, sāsereip*).

Daugiausia senųjų priebalsinio kamieno galūnių turi žodžio *šū°* paradigma (plg. su *i* kamieniu sutapusias daugiskaitos gretimines formas: *šūnimi, šūnis, šūnimi, šūni'sā, šūni'sna*). Nenaujos yra ir kitų *n* kamieno žodžių vns. galininko, inesyvo ir iliatyvo galūnės, sutampančios su *ia* ir *i* kamienių galūnėmis, plg. vns. gal. *pi'meni', tāsmeni'*; vns. in. *akmeni', vañdini'*; vns. il. *akmeniñ, vañdeniñ*. Retkarčiais su senosiomis galūnėmis pasitaiko dar ir *r* kamieno dgs. naudininkas, galininkas, įnagininkas: *dūkterimi, sāsesis, sāserimi*.

Nežinia ar senos ar naujesnės kilmės yra mot. g. vns. naudininko formos, kirčiuojančios galūnę, pvz.: *tiktaik sesereī tai pasakāū vi'nei; vi'rešnei sesereī sāvō pasakāū; šūñča lapūs (laiškus) dūktereī ir ganā*.

Greta senesniųjų priebalsinio kamieno formų jau pradedamos vartoti gretiminės, pagal *i* arba *ia* kamieną padarytos, vns. vardininko formos: *ākmenis, pi'menis, rūdenis, tāsmenis, vañdenis, šūnis*. Retkarčiais pasitaikanti forma *šuvā* yra tokios pat kilmės, kaip ir vakarinių dzūkų *sesuvā, ruđuvā, šuvā, vanduvā*.

Kiti *n* kamieno linksniai turi *ia*, rečiau *a* kamieno galūnes, plg. paradigmą.

Gretiminės žodžio *rudū°* moteriškosios giminės vienaskaitos formos, kaip ir daugumas to paties skaičiaus *r* kamieno formų, dabar yra perėjusios į *ė* kamieną, plg. paradigmą. *ė*-kamienę formą dažnai turi ir vyriškosios giminės žodžio *šuo* dgs. vardininkas.

Pagal *ė*-kamienę vns. vardininko formą *duktė* yra atsiradusios ir beveik visų kitų linksnių trumpesnės gretiminės *ė*-kamienės formos: vns. kilm. *duktės*, vns. naud. *dūktei*, vns. ad. *dūkteip*, dgs. in. *duktēsā*. Pagal *duktė* kartais pasakoma ir *sesė: sesē nechōi atvažūja* „sesuo tegu atvažiuoja“.

§ 124. Priebalsinio kamieno daiktavardis *vandū°*, išskyrus vns. vardininką, visuose kituose linksniuose gali turėti dvejopas formas: greta *vāñdeño, vāñdeñu* ir t. t. tariama *vāñdiño vāñdiñu, vāñdini', vāñdiniñ*...⁴¹ Toks pat reiškinytis sutinkamas ir kitose lietuvių kalbos tarmėse, o taip pat senuosiuose raštuose⁴².

* * *

§ 125. Lyginant su lietuvių literatūrine kalba ir kitomis tarmėmis, Zietelos tarmės daiktavardis turi nemaža savitumų. Daugumas jų yra atsiradę dėl ilgus amžius trukusio šios tarmės izoliuotumo:

Dėl tokio izoliuotumo (artimiausios lietuviškos vietos nuo Zietelos yra per 80 km į šiaurę), tarmėje yra išlikę kai kurių archaiškų ypatybių, pvz.: postpoziciniai

⁴¹ Pasakytina, kad balsis *e* su *i* kaitaliojasi ir atskirose Zietelos tarmės daiktavardžių darybinėse priesagose, plg.: *ādetā || ādata : ādita, kāpenēs : kāpinēs, škāpeta : škāp(i)ta* ir kt.

⁴² Žr. K. Būga. Rinktiniai raštai, t. 3, Vilnius, 1961, p. 369, 375; A. Jonaitytė, LKK, t. 3, p. 107; Z. Zinkevičius, Lietuvių dialektologija, p. 58–59.

vietininkai (*gaĩdip* || *gaidi^ep*, *gaid(ž)óp*, *kárveip*, *sāsereip*, *akiñ*, *dañtiñ*, *dañtísna*, *galvósna*, *turgú^osna*), *i* ir priebalsinio kamieno atskirų linksnių formos (vns. naud. *prik dañti*, *po pāžašti*, *lig rūdeni*; vns. kilm. *dukterės*, *seserės*; dgs. vard. *dūkteres*, *šūnes*) ir kt.

Antra vertus, ši tarmė iš seno yra veikiama ją supančių slavų kalbų (daugiausia baltarusių, mažiau lenkų ir rusų). Slavų kalbų poveikis yra gana ryškus. Jis užkliudo ir daiktavardžio darybą, ir kaitybą. Dėl tų kalbų įtakos yra painiojama kai kurių žodžių giminė (*dárba*, *dú^onas*, *vandū^o*), prigijo tikrinių mažiškinės maloninės reikšmės daiktavardžių daryba su priesaga *-ikas*, atsirado įvairių afiksų ir su jais sudarytų hibridų (*mergĩlkos*, *ru^kôčus*, *suⁿaučus* „sūnėnas“ *pradi^edukas* „prosenelis“ ir kt.

Tarmėje yra ir nemaža kitokių morfologijos savitumų, kurių tiesiogine slavų kalbų įtaka paaiškinti negalima, tačiau neabejotina, kad daugelio jų atsiradimą yra nulėmęs tarmės atstovų dvikalbiškumas. Jie mąsto jau baltarusiškai ir, prireikus pakalbėti lietuviškai, savo mintis verčia; apskritai jie yra gerokai primiršę tradicinę vietinę lietuvių tarmę. Dėl to yra atsiradę begalės įvairiausių paralelizmų, gretiminių kirčio, darybos ir kaitybos formų (*sāulĩna* || *sāuliⁿnā*, *pelūdė* || *pelūnė*, *seniⁿstā* || *seniⁿstvā*; *meřgaip* || *mergāip*, *jāučeis* || *jāučami*, *sāserēmi* || *sāserimi*).

Tiesa, prie šios tarmės morfologinių formų margumo šiek tiek yra prisidėjusi ir lietuvių literatūrinė kalba bei kitos lietuvių kalbos tarmės. Su kitų tarmių atstovais, — daugiausia vakariniais dzūkais — zieteliškiams yra tekę bendrauti Lydos, rečiau Zietelos, Vilniaus ir kituose turguose, vienas kitas su kitų tarmių lietuviais yra susitikęs, tarnaudamas carinės Rusijos ar buržuazinės Lenkijos kariuomenėje. Lietuvių literatūrinės kalbos vienam kitam zieteliškiui yra tekę kiek mokytis 1918 — 1928 m. Zasečių k. veikusioje lietuviškoje mokykloje, girdėti iš kurį laiką čia dirbusių lietuvių inteligentų, ir šiek tiek susidurti per skaitomą lietuvišką spaudą. Tačiau lik. įtaka daugiausia apsiriboja leksika ir tuo, kad daugumas tarmės atstovų geriau ar prasčiau pajėgia suprasti literatūrinę kalbą ar kita artimesne tarpe kalbantį žmogų.

Apskritai, į akis krinta didelis šios lietuvių tarmės skurdumas. Tai jaučia ir patys zieteliškiai. Daugelis lietuviškai palyginti gerai kalbančių tarmės atstovų, norėdami pasakyti sudėtingesnę mintį, dažnai griebiasi slavų kalbų. Dėl to daugelį priesaginių ir priešdėlinių vedinių tegalėta iliustruoti vos vienu kitu pavyzdžiu. Tačiau, antra vertus, tarmėje, be abejo, yra likę, ir nemaža neužrašytos medžiagos, kuri galėtų dar žymiai pilniau iliustruoti ne tik daiktavardžio morfologiją, bet ir apskritai visą šios nykstančios uniklios tarmės struktūrą.

ИМЯ СУЩЕСТВИТЕЛЬНОЕ ЗЕТЕЛЬСКОГО ГОВОРА

А. ВИДУГИРИС

Резюме

В статье описывается словообразование и словоизменение имен существительных Зетельского говора — одного из самых интересных изолированных говоров литовского языка на территории Белорусской ССР.

В первом разделе рассматриваются особенности словообразования существительных в говоре. Устанавливаются следующие образовательные ти-

пы: суффиксальный, префиксальный, флективный и словосложение. Констатируется, что в говоре наиболее широко представлены суффиксальные образования. Префиксальные образования (напр.: *apinaštris* || *aprimeštis*, *pakelē* || *pakelis*, *pākulos*, *pārdiēnē*), словосложения (напр.: *an(k)strītas*, *kiŗvakočis*, *šēmpjovīs*, *vidūkiēmis*) а также флективные образования (напр.: *drāugē*, *švilus*, *šiltis*) для говора не характерны.

При разборе производные существительные, в особенности слова суффиксального образования подразделяются на группы по значению. Из таких групп наиболее интересны, напр.: деминутивы с суффиксами *-ukas* (*arklūkas*, *piēnukas*), *-yka*, чаще *-yka* (*karvīka*, *pāuštīka*, *sāujīka*), *-utas*, *-a* (*kiškūtas*, *langūtas*, *mergutā*), *-yna* (*sāulīna* || *sāuli-nā*); названия действий и их результатов с суффиксами *-imas* (*arimas*, *gērimas*, *ku-limas*, *kvepīmas* (ср. *kvepējimas*) и *ārimas*, *gērimas*, *kūlimas*), *-ymas* (*būsti-mas*, *vālgī-mas*), *-ienē* (*ēužiēnē*, *žaidīēnē*), *-ulys* (*skāudulis*), *-yba* (*dailība*); названия свойств с суффиксами *-umas*, чаще *-umā* (*brangumā*, *grāžumas*, *kartumā*), *-yba* (*jāunība*, *saldība*), *-umyna* (*grāžumi-nā*), *-ysta* (*senī-stā*), *-imas* (*karštīmas*, *šlapīmas*); названия лиц с суффиксами *-īškis*, *-ē* (*lātvīškis*, *-ē*, *lītaviškis*, *-ē* || *lietuviškis*, *-ē*), *-ainē* (*brōlainē*) и др.

Во втором разделе рассматриваются изменения имен существительных говора по родам, числам и падежам. Устанавливаются, что некоторые имена существительные употребляются и в мужском и в женском роде (*rudūo*, *Vīlņa* || *Vīlņus*) или являются иного рода, чем в литературном языке (*daļgē*, *tuļžīs*).

Кроме ед. и мн. ч., имена существительные в имен. и вин. падежах имеют еще двойственное число, употребляемое с числительными *du*, *dvi*, *abū*, *abi*: *du gražū bārnu nuvažāu*; *abi dukti pāmetē*.

Кроме семи падежей, таких, как в литературном языке, в говоре еще употребляются: иллатив (ед. ч. *gīŗon*; мн. ч. *daņtīsna*), адессив (только ед. ч. *bārniņi*, *veršēp*, *vištaip*) и аллатив (только ед. ч. *namóp*, *pōnop*).

Дат. пад. ед. ч. мужского рода всегда употребляется без конечного *-i*: *gaid(ē)u*, *kātinu*. В предложных конструкциях сохранилось старое окончание *-i* дат. пад. ед. ч. м. р., унаследованное от существительных с основой на *i* и на согласный: *po pāžašti*, *prig daņti*, *pri kāli*, *lig rūdeni*.

Многие имена существительные женского рода в дат. пад. ед. ч. произносятся с ударением на окончании, напр.: *kateī*, *marčeī*, *mergaī*, *sesereī*.

Формы твор. пад. ед. ч. всех имён существительных женского рода имеют окончания *-aī*, *-aī*: *mārškaī*, *virvāī*, но в некоторых фразах или в наречиях встречаются и окончания *-a*, *-e*: *nakēā*, *pāklūne*.

Формы имен существительных с основами на *(i)o*, *ē*, *(i)u* в инессиве ед. ч. всегда произносятся без конечного *-e*: *strāistoī*, *pirkōī*, *drāugēī*, *saldīēņui*, а с основами на *ia*, *i* и на согласный — без *-je*: *krāujī*, *akmenī*.

Все имена существительные в дат. пад. мн. ч. имеют окончание *-mi*: *arklāmi*, *galvōmi*, *akimi*, *su-nūmi*. Существительные с основами на *(i)o*, *ē*, *i* и на согласный то же окончание имеют и в твор. п. мн. ч.: *pirkomi*, *pelemi*, *šunimi*.

Формы инессива мн. ч. большинства имён существительных оканчиваются на *-s(a)* вместо *-se* литературного языка (*krūmu^sa*, *ūpēsa* наряду с *krūmu^s*).

Имена существительные с основой на согласный в род. пад. ед. ч. и в именит. пад. мн. ч. сохранили старое окончание *-es* (ср. *seserēs* и *sāseres*, *šūnes* наряду с *seserēs*, *sāserēs*, *sāseri's*, *šūnēs*, *šuneī*) и др.

Многие существительные в говоре могут иметь другую основу, чем в литературном языке (*mēnas*, *pāūštē*) или другую парадигму ударения (*bitē* || *bitē* 2, 4, *lāpas* 4, *pirkā* 4). Не редки и случаи смешивания основ и путания парадигм ударения.

Как видно из этого краткого обзора, в словоизменении существительных говора, с одной стороны, сохранились многие архаические черты, но с другой — появилось и немало инноваций.

Сохранению архаизмов способствовало долговечное изолированное положение этого говора. Появление же иноваций, кроме изолированности, вызвано тем, что этот говор издавна находится в теснейших контактах со славянскими языками (наиболее тесно контактирует с белорусским, менее — с польским и русским). Кстати влияние этих языков наблюдается не столько в области изменения имен существительных говора (напр., в некоторых словах род изменяется по примеру соответствующих слов славянских языков: *dárba*, *dú^onas*, *vandū^o*), сколько в области словообразования (напр.: обобщено образование деминутивов от имён собственных с суффиксом *-ikas*, появилось много гибридов с славянскими аффиксами: *mergīlkos*, *rukōčūs*, *su·nāūčūs*, *pro·dī^odūkas*) и др.

Кроме того, в морфологии имен существительных отмечаются и немало других особенностей, появление которых прямым влиянием славянских языков объяснить нельзя. Но тем не менее появление многих из них определено двуязычием носителей говора. Из-за этого двуязычия в говоре появилось множество параллелизмов как в области словообразования, так и в области словоизменения и акцентуации (напр.: *pelúnē* || *pelūdē*, *seni·stà* || *seni·stvà*, *jáu·čeis* || *jáučami*, *sāserēmī* || *sāserimī*, *meṛgaip* || *mergaip*) и др.